

Elina Kiiski Kataja

DEMOKRATIAN VAIKEUKSISTA KOHTI TULE- VAISUUDEN OSALLISUUTTA

21.3.2017

Sitra muistio
© Sitra 2017

Elina Kiiski Kataja

Demokratian vaikeuksista kohti tulevaisuuden
osallisuutta

ISBN 978-951-563-989-9 (nidottu)

ISBN 978-951-563-990-5 (PDF)

www.sitra.fi

Julkaisua koskevat tiedustelut: julkaisut@sitra.fi

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi
tuotettuja sisältöjä.

Katso myös Sitran ja Demoksen kolmiosainen
katsaus tulevaisuuden Suomeen ja reilumpaan
yhteiskuntaan osoitteessa seuraavaera.fi

Sisällys

Esipuhe	4
Johdanto	5
1. Demokratian ja osallisuuden muutos	10
Globalisaatio	10
Teknologian nopea kehitys	11
Ekologinen kestävyyskriisi	12
2. Miten ja miksi kaikki muuttuu	13
Globalisaation ja demokratian keskeneräinen riita	13
Teollisen ajan puoluekone yskii	16
Teknologia ja vallan luonteen muutos	17
Tasa-arvon ja luottamuksen rapautuminen	19
3. Jatkaako Suomi demokratian mallimaana?	23
4. Ehdotuksia osallisuuden ja demokratian lupausten täyttämiseksi	26
Vauraudenjaon polttavat kysymykset on ratkaistava	26
Luottamuksen ja dialogin vahvistaminen	29
Kuulemisesta kansalaiskeskusteluun	31
Puolueiden toimintatapojen radikaali uudistaminen	33
Pitkän aikavälin politiikan työkalujen hyödyntäminen	36
Uudistuva, avoin ja ihmiskeskeinen hallinto	38
Yhteiset oppimisprosessit päätöksentekoa varten	39
Läpi elämän kestävä koulutus	41
Globaalia päätöksentekoa ja lähidemokratiaa	43
Identiteettipolitiikka on vaikea mutta pakollinen keskustelunaihe	45
Teknologia uhasta demokratian palvelijaksi	47
Radikaalit uudistumisen tavat käyttöön	49
5. Uusien lupausten aika	52
Kirjoittajasta	56
Lähteet	57

Esipuhe

Tämä muistio on osa Sitran ja Demos Helsingin Seuraava Erä -aloitetta, jonka tavoitteena on hahmotella kestävästä hyvinvoinnin tulevaisuutta. Aloitteessa tarkastellaan kolmea teemaa: työtä ja toimeentuloa, demokratiaa ja osallisuutta sekä kasvua ja edistystä. Demokratian vaikeuksista kohti tulevaisuuden osallisuutta -muistio on osa teemaa, jossa pohditaan demokratian tilaa ja tulevaisuutta. Tämän muistion lisäksi aiheesta julkaistaan erilaisia näkökulmia aiheeseen Seuraava Erä -verkkosivuillamme.

Vuoden 2017 aikana täydennämme verkkojulkaisua monipuolisilla puheenvuoroilla ja näkökulmilla, jotka edustavat aiheen asiantuntemusta sekä kotimaasta että maailmalta. Tammikuussa 2017 julkaisimme aloitteen ensimmäisen teeman Työ ja toimeentulo ja loppukeväästä 2017 pureudumme teemaan Kasvu ja edistys. Loppuvuoden aikana nämä kolme teemaa pohjustavat Sitran visiotyötä Suomen tulevaisuudesta, käynnissä olevista muutoksista, päämääristä ja niiden toteuttamisesta.

Helsingissä 15.2.2017

Paula Laine

Strategiajohtaja, Sitra

Elina Kiiski Kataja

Johtava asiantuntija, ennakointi, Sitra

Johdanto

Jo vuosia on länsimaissa puhuttu demokratian rapautumisesta. Äänestysprosentit ja puolueiden jäsenmäärät ovat tasaisesti laskeneet. Kriisitietoiset puheet eivät kuitenkaan ole johtaneet demokratiaa vahvistaviin tekoihin. Vuosi 2016 nosti vielä panoksia. Ison-Britannian eropäätös EU:sta ja Donald Trumpin yllättävä nousu Yhdysvaltain presidentiksi ovat nostaneet esiin monia hoitoa vaativia demokratian kipupisteitä. Tässä artikkelissa esitellään mahdollisia hoitokeinoja.

Vuosi 2016 osoitti, että länsimaiset demokratiat ovat muuttuneet varsin ennustamattomiksi. Puhuttiin populismista, totuuden jälkeisestä ajasta, lännen lopusta ja demokratian kriisistä. Nämä puheet juontuvat kuitenkin paljon pidempiaikaisesta keskustelusta demokratian ja osallisuuden toteutumisesta. Jo vuonna 2004 Euroopan neuvoston tilaamassa raportissa todetaan, että ansaitakseen oikeutuksensa demokratian täytyy muuttua merkittävästi. Se ei voi pysyä samanlaisena kuin aiempina vuosikymmeninä, jos ihmisten, talouden ja yhteiskuntien toiminta muuttuu samaan aikaan radikaalisti.

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta julkaisi vuonna 2007 raportin Demokratia tulevaisuuden myllerryksessä, jonka on kirjoittanut edesmennyt tulevaisuudentutkija Mika Mannermaa. Raportti on edelleen erinomainen nosttaessaan esiin niitä kehityskulkuja, jotka väistämättä vaikuttavat demokratian muotoutumiseen tulevaisuudessa. Raportin mukaan mikään ei takaa, että näemme tulevaisuudessa kehitystä, joka noudattaisi demokratian ihanteita vapaudesta, tasavertaisuudesta, lain kunnioituksesta ja oikeudenmukaisuudesta. Mannermaan raportissa lainataan myös professori Olavi Borgia:

Oleellista on huomata, että kuluneen vuosisadan aikana toteutettu enemmistön valtaan nojaava edustuksellinen demokratia on tullut tavallaan tiensä päähän; aikoinaan heikko-osaisista, vähän koulutetuista ja vallanalaisista massoista eli vanhasta rahvaasta on tullut kehittyneissä demokratioissa ylivoimainen enemmistö. Se on verraten hyvin toimeentuleva, yhä vahvemmin koulutettu ja omien organisaatioidensa ja edustajiensa kautta valtaa käyttävä, hallitseva enemmistö. Jostain syystä merkittävä osa tästä enemmistöstä ei kuitenkaan ole tyytyväinen saavutettuun tulok-

seen, mutta nämä tyytymättömät eivät kuitenkaan ole halukkaita tai eivät kykene yhdistymään toisenlaisen olotilan luomiseen. Toisaalta ei ole nähtävissä mitään sellaistaakaan tekijää, joka yhdistäisi todellisessa puutteessa olevat, yleisestä hyvinvointi- ja kulttuurikehityksestä syrjäytyneet, sirpaloituneet ja heterogeeniset vähemmistöt yhteiskuntaa muuttavaksi sosiaalisesti voimaksi. Riittääkö yhteiskunnalle, että enemmistö voi hyvin? Eikö enemmistö tosiaankaan kykene ratkaisemaan pahoinvoivan väestön ongelmaa vai eikö se sitä haluakaan? Vai puuttuuko meiltä ylimalkaan malli demokratian viemiseksi uudelle vuosisadalle ja vuosituhanneille rakenteellisesti täysin erilaisessa yhteiskunnassa, jossa sen alkuperäiset ideaalit enemmistövallasta luotiin?

Olavi Borg teoksessa *Demokratia ja poliittinen osallistuminen* (2006)

Vielä on avoinna, onko tämän hetken poliittisissa tapahtumissa kysymys demokratian kriisistä, jonka ratketessa siirrymme kohti kokonaan uutta demokratian jaksoa tai aivan toisenlaista hallinnan järjestelmää. Vai normaalia kausivaihtelusta, jonka tuloksena nykyisenkaltainen demokratia länsimaissa jatkaa elämäänsä jonkin verran erilaisissa muodoissa?

Tulevaisuusajattelun näkökulmasta demokratia on erityisen vaikea aihe. Länsimaisessa poliittisessa kulttuurissa on monia sellaisia piirteitä, jotka ovat lähes vastakkaisia tulevaisuusajattelun peruslähtökohdille. Eroja kuvaa hyvin seuraava Mannermaan raportissa esitetty jaottelu demokratian tulevaisuusparadokseista:

Demokratian ja tulevaisuus-ajattelun jännitteet

Lähde: Mannermaa 2007

Tulevaisuusajattelu	Vallitseva (edustuksellinen) demokratia
Tulevaisuusperspektiivi: pitkä aikaväli, vuosikymmeniä tai enemmän.	Tulevaisuusperspektiivi: lyhyt aikaväli, parlamentaarinen sykli esim. neljä vuotta tai budjettivuosi
Pitkäjänteisyys – ”Joskus tarvitaan kieläytymisiä nyt, jotta parempi voisi tulla myöhemmin.”	Lyhytjänteisyys – ”Palkinnot ja tyydytykset on saatava heti.”
Monisektoriaalinen systeemiajattelu.	Sektoriaalinen ”not my job” -ajattelu.
Uudet ajatusmallit ja tavat organisoida yhteiskunnallisia toimintoja syntyvät tietoyhteiskunnassa ja sen seuraajien oloissa.	Ajattelumallit ja tavat organisoida yhteiskunnallisia toimintoja ovat peräisin agraari- ja teollisuusyhteiskunnista.
Monimutkaistuva (kompleksinen) yhteiskunta; kokonaisuuksien hahmottaminen vaikeaa ja haaste.	Yksinkertaistaminen; houkutus myydä kansalaisille helppoja ratkaisuja, joita ”kansa” myös odottaa.
Muutos – kiihtyvä muutos, heikot signaalit, ennenaikemättömät yllätykset.	Status quo, saavutetuista asemista kiinnipitäminen, ennakoitavat muuttumattomuudet ja trendit.
Visiot; tavoitteet ja niitä synnyttävät arvokeskustelut	Moderni tietoyhteiskunta peittänyt vanhat ideologiat; uusia ei ole syntynyt.
Proaktiivisuus – ”tulevaisuus tehdään”; toimintaympäristön muutostekijöiden tulevaisuusanalyysi ja innostavat visiot muodostavat pohjan strategioille, joilla tulevaisuus otetaan haltuun.	Reaktiivisuus tai passiivisuus – reagoidaan viime tipassa tai tulevaisuusajatteluun ajaututaan; puuttuvat aatteelliset ja innostavat visiot tulevaisuudesta.

Ehkäpä juuri näistä tulevaisuusparadokseista johtuen länsimaissa ei ole nähty erityisen kunnianhimoista demokratian kehittämistä, vaan kehitys on ollut vain olemassa olevan järjestelmän viilaamista ja korjaamista. Esimerkiksi Suomessa on otettu käyttöön kansalaisaloite, joka onkin osoittautunut hyväksi tavaksi nostaa keskusteluun ja lainsäädäntöprosessiin sellaisia asioita, joita puolueet eivät ole pystyneet nostamaan tai halunneet nostaa esiin. Edustuksellisen demokratian ydintoimijoissa eli puolueissa ei kuitenkaan ole nähty erityisen radikaaleja uudistuksia. Suurin poliittisen kentän murros länsimaissa liittyykin protesti- ja populistipuolueiden nousuun ja siihen, miten ne muuttavat olemassa olevaa politiikkaa ja osallistumisen järjestelmää.

Tärkeä kysymys on myös se, kykeneekö demokratia ratkaisemaan sellaisia haasteita, jotka ihmisiä askarruttavat ja toisaalta toteuttamaan niitä lupauksia, joiden varaan länsimaat ovat yhteiskuntajärjestyksensä pitkälti

rakentaneet. Nämä ydinlupaukset koskevat ihmisten mahdollisuuksia koulutuksen avulla hankkia itselleen työpaikka, toimeentulo ja näiden kautta täysivaltainen jäsenyys yhteiskunnassa. Lupauksiin kuuluu myös, että työtä teemmällä talous kasvaa. Talouden kasvu tuo kouriintuntuvan havaittavan elintason kasvun, joka kulminoituu materiaalisiin asioihin kuten asumiseen, kulutusmahdollisuuksiin, harrastuksiin ja julkisiin palveluihin. Edustuksellinen demokratia tarjoaa ja lupaa puolestaan mahdollisuuden valita ne päättäjät, jotka parhaiten takaavat edellä mainittujen asioiden toteutumisen.

Näiden ydinoletusten vuoksi politiikka on viime vuosikymmeninä ainakin pintapuolisesti kaventunut lupauksiksi työpaikoista ja talouskasvusta. Tällä hetkellä ollaan kuitenkin tilanteessa, jossa näiden ydinlupausten toteutuminen on vaikeutunut. Taustalla on etenkin globalisaatiokehitys sekä valtava teknologinen murros.

Pohjoismainen yhteiskuntamalli on ollut erityisen kykenevä toteuttamaan useita yhteiskunnan peruslupauksia yhtäaikaisesti ja kyvykäs kattamaan laajasti erilaiset ryhmät yhteiskunnassa. Siksi pohjoismaisen mallin tulevaisuuden kannalta on olennaista pyrkiä etsimään edelleen ratkaisuja, jotka vahvistavat samanaikaisesti niin hyvinvointia, osallisuutta kuin taloudellista toimintakykyäkin. Toisaalta on hyväksyttävä, että demokratia on aina monenkeskinen kauppa; kukaan ei saa kaikkea haluamaansa ja siksi pettymyksiä ja hitautta on siedettävä, jotta kokonaisuus toimisi. Demokratia vaatii paitsi uudistumista järjestelmätasolla, myös demokratian perustoiminnan ymmärtäviä kansalaisia.

Tässä Seuraava Erä -muistiossa käsitellään sitä, millaiset muutosvoimat länsimaita tällä hetkellä ravistelevat ja miten ne ovat vaikuttaneet demokratian ja osallisuuden eri osa-alueiden toimintaan. Muistio kokoaa yhteen laajasti erilaisia keskusteluja ja näkökulmia demokratian ja osallisuuden tulevaisuudesta. Taustamateriaalina on käytetty erilaisia raportteja, tilastoja ja tutkimusta sekä myös journalistisia analyysyjä ja visionäärisiä ideoita. Muistion tavoitteena on tarjota näkökulmia meneillään olevaan keskusteluun demokratiassa tapahtuvista muutoksista sekä konkreettisia ja käytännönläheisiä ehdotuksia siitä, miten demokratiaa ja osallisuutta voitaisiin vahvistaa Suomessa ja muissa länsimaissa.

Toivomme että muistio toimii pohjatyönä tulevaisuuden demokratian ja osallisuuden kehittämiseen myös sellaisin tavoin, joita emme vielä edes osaa kuvitella. Tätä työtä tullaan osaltaan tekemään Sitran visiotyössä vuoden 2017 aikana, jossa hahmotellaan kestävästä hyvinvoinnista Suomessa ja tulevaisuuden pohjoismaista yhteiskuntamallia.

Demokratian jäsentämisen tapoja

Lähde: Internetix oppimateriaalit

MILLAISTA DEMOKRATIAA JA OSALLISUUTTA?

Erilaiset tavat nähdä demokratian luonne tarjoavat toisistaan poikkeavia vastauksia siihen, miten demokratiaa pitäisi kehittää. Alla oleva jaottelu jäsentää niitä lähtökohtia, joista demokratia-keskustelua usein käydään.

ELIITTIDEMOKRATIA

Tämän käsityksen mukaan nykyajan yhteiskunta on niin monimutkainen, että vain erityiset eliitit eli asiantuntijat ja päätöksenteon ammattilaiset pystyvät hallitsemaan sen asioita. Demokratia voi tämän käsityksen mukaan parhaimmillaankin merkitä vain sitä, että kansalaisille määrääjoin annetaan tilaisuus päättää, mille eliittiryhmälle he seuraavan kauden ajaksi antavat vallan.

KESKUSTELEVA KANSALAISSVALTA ELI DELIBERATIIVINEN DEMOKRATIA

Aidosti toimiva välillinen demokratia ei ole vain sitä, että kansalaiset aika ajoin pääsevät äänestämään vaaleissa ja nimittämään päätöksentekijät seuraavaksi kaudeksi. Siihen kuuluu kaksi muutakin asiaa: Ensinnäkin tarvitaan vireä kansalaisyhteiskunta. Se tarkoittaa sitä, että kansalaiset keskenään erilaisilla foorumeilla, esimerkiksi kaduilla ja toreilla, yhdistyksissä ja järjestöissä sekä netissä, keskustelevat yhteiskunnan asioista ja muotoilevat kantojaan niihin. Toiseksi tarvitaan toimiva kommunikaatio päättäjien poliittisten keskustelujen ja kansalaistason keskustelujen välillä. Molempien tasojen pitää kyetä kuuntelemaan toisiaan. Deliberatiivisen (punta-roivan) demokratian tavoitteena on yhteisymmärrys erilaisista ratkaisuista ihmisten kesken. Yhteisymmärrys syntyy keskustelemalla ja yhteisiä näkemyksiä etsimällä.

KAMPPAILU- PROTESTIDEMOKRATIA ELI AGONISTINEN DEMOKRATIA

Tämän käsityksen mukaan kaikilla kansalaisilla ei ole riittäviä valmiuksia osallistua keskustelemaan kansalaisvaltaan. Erityisesti tämä koskee yhteiskunnan huono-osaisimpia. He kokevat omissa nahoissaan monet yhteiskunnan epäkohdat, mutta eivät välttämättä pääse puhumaan niistä ja nostamaan aiheitansa yleiseen keskusteluun. Huono-osaisuuteen liittyy usein myös tietojen, itsetunnon tai viestintäkyvyn puutetta. Demokratiassa pitää tämän näkemyksen mukaan olla äänestämisen ja asiallisen kansalaiskeskustelun lisäksi tilaa myös tunteenomaisemmille protestin muodoille. Agonistisen näkemyksen mukaan politiikka on kamppailua ja tuon kamppailun näkyväksi tekeminen on olennaista.

Analysoimalla demokratian ja osallisuuden murrosta sekä kartoittamalla siihen liittyviä tulevaisuuskeskusteluja voidaan havaita, että kaikki edellä mainitut demokratian ilmenemismuodot ovat ajankohtaisia ja läsnä päivänpolttavissa keskusteluissa demokratian tilasta.

1. Demokratian ja osallisuuden muutos

Megatrendit kuten globalisaatio, teknologian nopea kehitys, ilmastonmuutos ja luonnonresurssien riittävyys ovat aiheita, joiden vaikutuksia eri yhteiskunnan osa-alueisiin on pohdittu laajasti viime vuosikymmeninä. Millaisista muutoksista megatrendeissä ja niiden yhteydessä demokratiaan ja osallisuuteen sitten on kyse?

Globalisaatio

Globalisaatio on muuttanut politiikan tekoa radikaalisti etenkin 1990-luvun alun jälkeen. Keskinäis- ja polkuriippuvainen maailma, jossa tavarat, palvelut, pääoma, valmistus, prosessit ja ihmiset liikkuvat rajattomasti, on purkanut merkittävästi sitä politiikan ja demokratian kenttää, johon kansallisvaltiot voivat demokraattisten prosessiensa myötä vaikuttaa. Yhä keskinäisriippuvaisempi maailma, jossa toisella puolella maapalloa tapahtuvat asiat vaikuttavat ihmisiin kymmenientuhansien kilometrien päässä, vaatii uudenlaista politiikkaa ja osallistumista. Tätä osallistumisen tapaa ei vielä ole olemassakaan. Epävarma ja kireä toimintaympäristö haastaa demokratian toimintatapaa ja oikeutusta lännessä. Polkuriippuvuus taas muovaa tulevaisuutta menneisyyden valinnoista käsin.

Kiinan ja Aasian nousu on haastanut monopolin, joka demokratioilla aikanaan oli taloudelliseen hyvinvointiin ja kasvuun. Länsimaissa perinteisten yhteiskuntaluokkien taantuminen töiden kadotessa globalisaation kitaan on puolestaan muuttanut poliittisen agendan. Niin sanottu elefanttikäyrä kuvaa muutosta globaalissa tulonjaossa kolmen viime vuosikymmenen aikana. Taloustieteilijä Branco Milanovicin käyrä osoittaa, että tuona aikana globaalissa tulonjaossa on tapahtunut suuria muutoksia. Maailman köyhin viisi prosenttia on edelleen huonossa asemassa eikä juurikaan ole hyötynyt kasvusta. Nousevien talouksien valtava väkimäärä, noin puolet maapallon väestöstä on puolestaan päässyt mukaan talouskasvuun ja noussut köyhyydestä. Esimerkiksi Intian ja Kiinan vaurastuva keskiluokka kuuluu tähän osaan, joka on uudesta tulonjaosta hyötynyt paljon. Perinteisen vauraan

Länsimaat ovat vaikean kysymyksen edessä. Toimiiko demokratia myös keskellä suurta talouden rakenteellista muutosta?

länsimaisen keskiluokan kohdalla on kuitenkin tapahtunut notkahdus. Siihen kuuluvien tulot eivät kuluneen kolmenkymmenen vuoden aikana ole kasvaneet juuri lainkaan. Kaikista rikkaimmat, pieni globaali eliitti on puolestaan vaurastunut merkittävästi.

Vaikka maailmanlaajuisesti tuloerot ovat tasoittuneet, maaryhmien sisällä ne ovat kasvaneet. Kehittyneiden teollisuusmaiden asemiaan menettä-

neen keskiluokan tyytymättömyys on ollut yksi osa selitystä Brexitiin, Donald Trumpin menestykseen, sosiaalidemokratian ahdinkoon ja populististen puolueiden nousuun. Samalla länsimaat ovat vaikean kysymyksen edessä. Toimiiko demokratia myös keskellä suurta talouden rakenteellista muutosta?

Tulevaisuudessa uskottavat poliittiset ratkaisut edellyttävät aitoa paikallista ja toisaalta myös globaalia ulottuvuutta. Mikään perinteinen poliittinen liike tai puolue ei toistaiseksi ole kuitenkaan ottanut johtavaksi agendakseen globaalien ratkaisujen ja politiikan synnyttämistä planetaarisessa mittakavassa. Mittava todistusaineisto osoittaa kuitenkin, että yhä useammat poliittiset kysymykset koskevat koko ihmiskuntaa.

Teknologian nopea kehitys

Teknologian voimakas kehittyminen 2000-luvulla, internetin ja sosiaalisen median synty, journalismin ja median murros ovat olleet kehityskulkuja, joita usein verrataan mittakaavaltaan teolliseen vallankumoukseen. 1800-luvulla käynnistyi vuosikymmeniä kestänyt murroskausi, jonka aikana yhteiskunnan perusrakenteet muuttuivat voimakkaasti, toimeentulon muodot uudistuivat radikaalisti ja vauraudenjako toteutettiin aivan uudella tavalla. Myös demokratia syntyi uudenaikaisessa muodossa sääty-yhteiskunnan kadottua ja edustuksellisen demokratian toteuduttua joukkopuolueiden kautta.

Toisen maailmansodan jälkeen elettiin maailmassa, jossa suuret yhteiskunnalliset visiot sorvattiin länsimaissa politiikan kentällä ja vietiin usein menestyksekkäästi myös läpi. Poliitiikan hierarkia oli kova, journalismin paikka neljäntenä valtiomahtina voimakas ja kansalaisten roolina oli lähinnä äänestää vaaleissa muutaman vuoden välein. 2000-luvulla nämä asetelmat ovat teknologisen murroksen myötä merkittävästi muuttuneet.

Internetin synty on demokratisoinut valtaa ennen näkemättömällä tavalla ja voimaannuttanut ihmisiä aktiivisiksi toimijoiksi. Tämä on tapahtunut kaikilla tasoilla naapurustotoiminnasta aina globaaleihin keskusteluihin, verkostoihin ja toimintaan asti. Internetin myötä on syntynyt kuitenkin epäsuhta vallankäytön, demokratian ja politiikan prosessien välille. Länsimaiset demokratiat on viritetty 1900-luvun teolliseen aikakauteen, mutta samaan aikaan internetin synnyttämä uudenaikainen, ennustamattomasti virtaava ja digitaalisiin verkkoihin atomisoitunut valta luo uusia ilmiöitä, joille emme vielä osaa antaa vakiintunutta paikkaa tai nimeä demokratian kertomuksessa.

Työn ja osaamisen muutosta teknologisen muutoksen paineessa on viime vuosina pohdittu valtavasti. Haasteena on ennen muuta teknologian tuottama talouskasvu joka ei kuitenkaan luo työpaikkoja. Täystyöllisyyteen pyrkiminen on kuitenkin ollut länsimaisten demokratioiden kivijalkoja.

Ekologinen kestävyyskriisi

Poliittinen ja demografinen todellisuus yhdistettynä ilmastonmuutokseen sekä ruoan ja veden riittävyyteen viittaa siihen, että Lähi-itä, Afrikka ja osa Keski-Aasiaa ovat kaikkein eniten alttiita ilmastonmuutoksen aiheuttamille kriiseille. Mikäli ilmastonmuutos etenee nykyistä vauhtia, voi osa maapallosta muuttua elinkelvottomaksi. Tällaiset muutokset ihmisten elinoloissa voivat aiheuttaa valtavia ihmisten massamuuttoja ja konflikteja. Ihmisten taistellessa selviytymisestään on maiden rajoilla todennäköisesti hyvin vähän väliä. Siksi ekologisen kestävyuden kysymykset asettavat ihmiskunnan yhteisten kysymysten äärelle siitä, miten ilmastonmuutosta hallitaan, miten resursseja jaetaan ja miten yhä keskinäisriippuvaisemmassa maailmassa

Miten ihmislajin tulevaisuuden kannalta väistämättömien kysymysten ratkaisemiseen saadaan oikeutus myös ihmisiltä, joita ongelmat eivät kosketa suoraan vaan välillisesti?

ratkotaan globaaleja kysymyksiä?

Maapallon ekologinen kantokyky konkretisoi sitä miten maapallosta on 1900-luvun jälkeen tullut pieni planeetta suurelle ihmislajille. Yksikään maa tai kansallisvaltio ei yksin voi ratkaista tätä haastetta. Viime vuosina näiden kysymysten ratkaisemisessa on saavutettu tärkeitä käännekohtia. Pariisin ilmastoso-

pimus asettaa globaalit kunnianhimoiset tavoitteet, joiden tulisi rajata lämpeneminen 1,5 asteeseen. Monet teknologiset läpimurrot esimerkiksi uusiutuvien energioiden käyttöönotossa ovat myös positiivisia trendejä, jotka osaltaan ovat kääntäneet maapallon ekologiseen kantokykyyn liittyvää huolta toiveikkuuden suuntaan.

Maapallon ekologiset reunaehdot ovat asettaneet ihmislajin myös monen demokratiaan ja osallisuuteen liittyvän kysymyksen eteen. Soveltuuko demokratia globaalien ongelmien ratkaisuun? Miten ihmislajin tulevaisuuden kannalta väistämättömien kysymysten ratkaisemiseen saadaan oikeutus myös ihmisiltä, joita ongelmat eivät kosketa suoraan vaan välillisesti?

2. Miten ja miksi kaikki muuttuu

Tällä hetkellä demokratian tutkimuksessa ei ole yksiselitteistä näkemystä siitä, mikä on meneillään olevan demokratian murroksen voima ja aste. Nykyään hieman alle puolet maailman väestöstä elää demokratioiksi luokiteltavissa maissa, mutta demokratian laajentuminen on pysähtynyt 2000-luvulla. Vakiintuneissa demokratioissa demokratian laatu on asetettu kyseenalaiseksi ja tätä ilmentävät esimerkiksi keskustelut päätöksenteon jumiutumuksesta tai globalisaation tuottamasta demokratiavajeesta.

Demokratian vaihtoehtoista käydään aktiivista keskustelua tai niitä kokeillaan. Muita malleja kehitetään monissa autoritaarisissa maissa esimerkiksi Kiinassa tai nimellisesti demokraattisissa maissa kuten Venäjällä. Myös Euroopan unionissa on nähty esimerkiksi Puolan ja Unkarin toteuttavan sellaista politiikkaa, jonka voidaan katsoa olevan ristiriidassa Euroopan unionin demokratiaa koskevien periaatteiden kanssa.

Seuraavassa osiossa tarkastellaan lähemmin, millaisia kipukohtia demokratian ja osallisuuden tulevaisuuskeskustelut ilmentävät.

Globalisaation ja demokratian keskeneräinen riita

Vuoden 2016 poliittiset maanjäristykset länsimaissa olivat Ison-Britannian päätös lähteä EU:sta ja Donald Trumpin valinta Yhdysvaltojen presidentiksi. Molemmat tapaukset järjestyivät sitä poliittista perustaa, jonka varaan länsimaiden johtajat ovat vuosikymmenet perustaneet politiikkansa. Yksi tämän perustan kulmakivistä on ollut globaalin kaupan edistäminen jopa siinä määrin että vuoden 1990 jälkeisestä ajasta on puhuttu hyperglobalisaation aikana. Niin sanottua hyperglobalisaatiota on luonnehtinut erityisesti pääoman liikkumista vaikeuttavan lainsäädännön purku ja toisaalta ylikansallisten instituutioiden toiminnan vahvistuminen vailla suoraa demokraattista mandaattia. Vapaakaupan alustana on toiminut maailman kauppajärjestö WTO, Euroopassa EU on kasvattanut 90-luvun jälkeen poliittista rooliaan voimakkaasti muodostaen demokraattisen liittovaltion ja epädemokraattisen kansainvälisen järjestön hybridin.

Haasteina ovat monella tavalla politiikkaan liittyvä lyhytjänteisyys sekä eräänlainen demokratian ja globalisaation välinen riita.

kasvavassa määrin kaikilla akseleilla, sekä eteläisen pallonpuoliskon sisällä, etelästä pohjoiseen, pohjoisesta etelään kuin myös pohjoisessa pohjoiseen.

Samaan aikaan ihmisten liikkuvuus globaalisti on kasvanut voimakkaasti. YK:n kansainvälisen maahanmuuttoraportin mukaan vuosien 1990 ja 2015 välillä kansainvälisen liikkuvuuden määrä kasvoi yli 60 prosenttia. Muuttoliikettä on tapahtunut

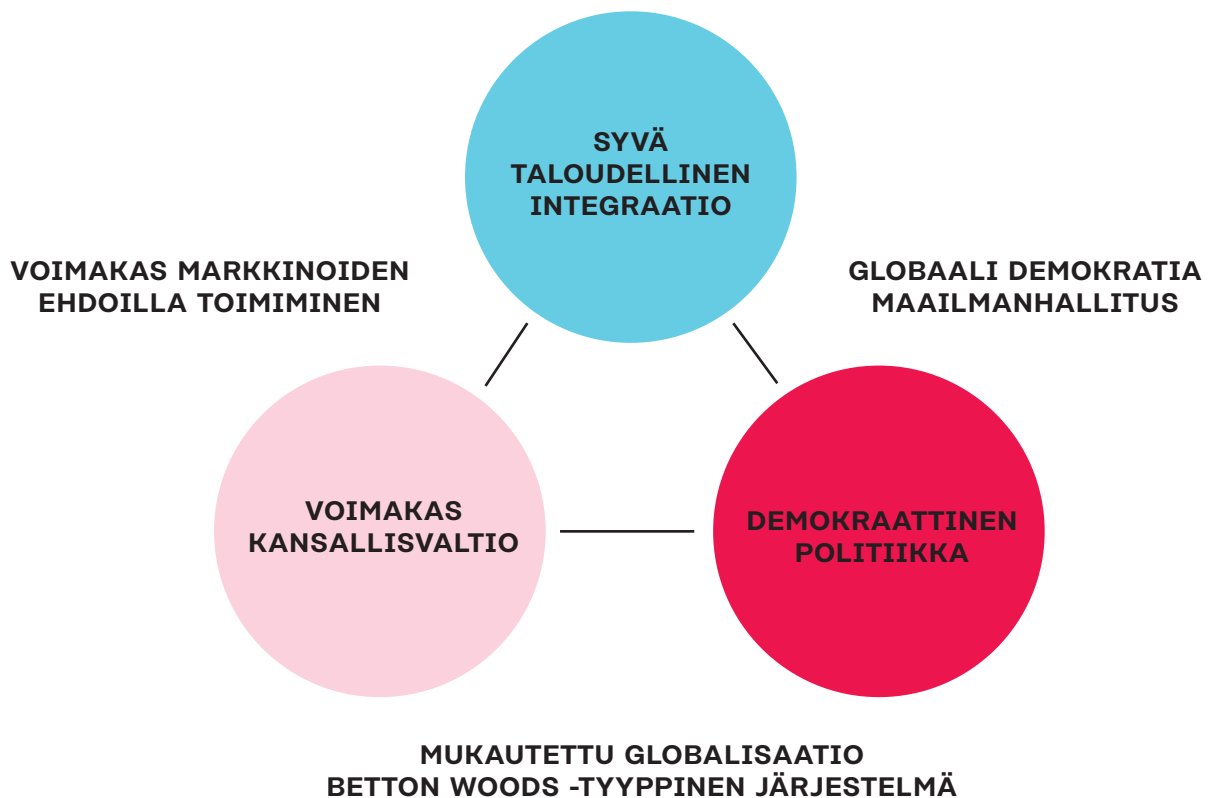
Samaan aikaan länsimaiden toisen maailmansodan jälkeisen taloudellisen ja poliittisen dominanssin ovat haastaneet uudet toimijat, näistä suurimpana ja voimakkaimpana Kiina.

Ilmastonmuutoksen ratkaisussa ja hallinnassa ollaan globaalien haasteiden äärellä. Mikäli ilmastonmuutos halutaan pysäyttää, on mukaan saatava koko globaali yhteisö ja käyttöön otettava mahdollisimman suuri määrä erilaisia mekanismeja, joiden kautta esimerkiksi kaupankäynnissä voidaan markkinoita ohjata kohti puhtaampia ratkaisuja.

Nämä trendit liittyvät keskusteluun siitä, mitä demokratian ja osallisuuden tulevaisuudelle kuuluu. Haasteina ovat monella tavalla politiikkaan liittyvä lyhytjänteisyys sekä eräänlainen demokratian ja globalisaation välinen riita.

Harvardin yliopiston poliittisen taloustieteen professori Dani Rodrik on kirjoittanut globalisaation paradokseista. Rodrikin ydinväite on, että demokratia, kansallinen itsemääräysoikeus ja globalisaatio muodostavat trilemman, joka ei ole ratkaistavissa. Rodrikin mukaan edellisestä kolmesta pystytään aina yhdistämään kaksi, mutta ei kaikkia kolmea yhtä aikaa. Jos halutaan edistää globalisaatiota, on luovuttava kansallisvaltiosta tai demokraattisesta politiikasta. Jos halutaan säilyttää demokratia tai syventää

TRILEMMA: KOLMESTA VOI SAADA VAIN KAKSI

Kuva 1. Maailmantalouden poliittinen trilemma. Lähde: Rodrik 2011

sitä, on valittava kansallisvaltion ja kansainvälisen yhdentymisen välillä. Jos halutaan pitää kansallisvaltio ja itsemääräysoikeus, on päätettävä, syvennetäänkö demokratiaa vai globalisaatiota.

On helpompaa uskotella, että voidaan palata vanhoihin hyviin aikoihin tai jatkaa valitulla linjalla, kuin haastaa radikaalisti vallitsevia totuuksia.

on puhuttava myös ulkopoliitikasta, globaalista köyhyydestä, globaaleista työntekijöiden oikeuksista, eriarvoisuudesta, talouskasvusta, globalisaation sääntelystä, ilmastosta ja sodista. Nämä aiheet eivät kuitenkaan ole olleet politiikan kärkiteemoja kansallisesti. On helpompaa uskotella, että voidaan palata vanhoihin hyviin aikoihin tai jatkaa valitulla linjalla, kuin haastaa radikaalisti vallitsevia totuuksia ja vielä selittää tämä äänestäjille.

Tulevaisuuskeskusteluissa on sivuttu myös ajatusta kaupunkien kyvystä toimia suurten systeemisten ratkaisujen moottoreina. Ajatus liittyy voimakkaaseen kaupungistumisen megatrendiin, joka on havaittavissa ympäri maailman ja toisaalta voimakkaaseen poliittiseen jakautumiseen maaseudun ja kaupunkien kesken läntisissä maissa. YK:n ennusteiden mukaan vuoteen 2050 mennessä 70 prosenttia maailman ihmisistä asuu kaupungeissa, ja kaupungit toimivat jo nyt kasvun moottoreina eri puolilla maailmaa vetäen puoleensa nuorta työikäistä väkeä, teknologiaa ja investointeja.

Globaali pormestarien parlamentti ilmoittaa tehtäväkseen ratkoa käytännönläheisesti esimerkiksi turvallisuuteen, ekologiseen kestävyYTEEN tai vapauteen liittyviä häijyjä globaaleja ongelmia, joita yksittäiset kansallisvaltiot tai YK eivät ole kyenneet ratkaisemaan. Ajatuksena on, että tämän kaltaiset ongelmat ovat sekä globaaleja että paikallisia luonteeltaan. Kaupungit ovat tarpeeksi suuria ja yhtenäisiä yksikköjä, jotta niissä voidaan tehdä oikeasti vaikuttavia systeemiä muutoksia. Kaupungeissa muutokset voidaan myös tehdä niin, että ihmiset voivat lähidemokratian keinoin päästä myös paremmin osallistumaan päätöksentekoon. Lisäksi kansalaisyhteiskunta ja yritykset ovat niin ikään luontevasti mukana kaupunkien päätöksenteossa ja yhteisten ongelmien ratkomisessa.

On toki helppoa kuvitella elinvoimaisia tulevaisuuden metropoleja, jotka vetävät puoleensa ihmisiä, lahjakkuutta, teknologiaa ja bisnestä. Mutta tämä näkymä ei yksin riitä, koska se jättää vastaamatta vaikeaan kysymykseen siitä, mitä kaupunkien ulkopuolisilla alueilla on. Useat analyysit Ison-Britannian brexitistä ja Trumpin valinnasta Yhdysvaltojen johtoon käsittelevät tätä kysymystä liittyen maaseudun ja kaupungin vastakkainasetteluun ja teollisten työpaikkojen katoamiseen Yhdysvaltojen syrjäisiltä alueilta ja Ison-Britannian teollisuusvyöhykkeiltä. Esimerkiksi vapaakaupan alalla olisi jo pit-

Tämän hetken poliittiset kipupisteet ovat usein niin monimutkaisia, että niihin ei siksi haluta kunnolla puuttua. Globaalisti merkittäviä kysymyksiä ovat esimerkiksi ilmasto, vesi ja ruuan-tuotanto. Kansalliset intressit yleensä estävät näiden asioiden hyvän hallinnon globaalisti. Jos puhutaan maahanmuutosta,

kään voitu asettaa huomattavasti kunnianhimoisempia standardeja ja yhteisiä pelisääntöjä, joiden avulla globalisaation nurjia puolia olisi voitu hillitä. On mahdollista, että kansallisvaltioiden keinovalikoima on ollut reippaassa alikäytössä ihmisten huolten ja ahdinkojen helpottamiseksi tai esimerkiksi ilmastonmuutoksen ratkaisemiseksi.

Globalisaatio, kaupungistuminen ja teknologian keskittyminen ovat olleet valtavia trendejä, jotka ovat olleet valtavirtaa 1990-luvun jälkeen aina 2010-luvulle asti. Tällä hetkellä vastatrendinä on näkyvissä nationalismi. Tulevaisuuden kiperät kysymykset liittyvät kuitenkin siihen, miten ihmiskunta kykenee yhdessä ratkomaan globaaleja ongelmia.

Teollisen ajan puoluekone yskii

Äänestysprosentit ja puolueiden jäsenmäärät ovat viime vuosikymmeninä laskeneet voimakkaasti. Nyt 2010-luvulla eurooppalaisista keskimäärin vain kolme prosenttia kuuluu puolueisiin ja suomalaisista kuusi prosenttia. Luvut ovat hämmäntävän alhaisia siihen nähden, että puolueet ovat kuitenkin edelleen edustuksellisen demokratian tärkein vallankäytön kanava. Ihmisten ja puolueiden erkaantuminen toisistaan on erittäin huolestuttava kehityskulku, sillä demokraattisen prosessin olisi luotava myös poliittista osallisuutta.

Edustuksellisen demokratian ja puolueiden heikentyminen on seurausta länsimaisten yhteiskuntien tuotanto- ja luokkarakenteiden muutoksista. Useimpien maiden puoluekartta on yhä kuva 1900-luvun alun luokkarakenteesta; on työväkeä, maanviljelijöitä sekä paremmin toimeentulevaa keski- ja yläluokkaa ja kaikilla on omat puolueensa. Nämä puolueet nivoutuivat myös ihmisten arkielämään, työhön, harrastuksiin, asuinpaikkaan ja kouluttautumiseen. Puolueiden kautta rakennettiin identiteettiä ja sitouduttiin. Ihmisille oli päivän selvää, mitä puoluetta äänestettiin vaaleista toisiin.

Nyt puolueiden asema sosiaaliluokkien yhdistäjinä tai identiteetin tuottajana on purkautunut, ja jälkiteollisessa maailmassa puolueet kamppailevat samoista äänestäjistä. Luokkapuolueista on siirrytty kaikkia ihmisiä tavoitteleviin puolueisiin, jotka kyselytutkimukset apunaan pyrkivät hurmaamaan vaaleissa aina uusia äänestäjäryhmiä. Niiden keskeinen lupaus on kyky hoitaa julkisia asioita tehokkaasti ja asiantuntevasti. Päätöksenteossa vaihtoehdot ovat kuitenkin kaventuneet. Hallituspuolueet, myös populistit, joutuvat yhä useammin tilanteeseen, jossa niillä ei käytännössä ole poliittisia vaihtoehtoja valittavana. Julkinen talous, sopimukset työmarkkinaosapuolten ja esimerkiksi EU-maiden välillä sitovat puolueiden käsiä.

Irlantilainen politiikantutkija Peter Mair teki elämäntyönsä vertailemalla eri maiden puoluejärjestelmiä. Vuonna 2013 ilmestyneessä kirjassaan *Ruling the Void – Hollowing of Western Democracy* Mair väittää, että syy politiikan kriisiin on oikeastaan politiikan sisällä. Maailman muuttuessa politiikka ei kykene reagoimaan tarpeeksi nopeasti vaan politiikan sisäiset rakenteet ohjaavat politiikkaa väärään suuntaan. Mairin pääväite on, että politiikka ja poliitikot ovat viime vuosikymmeninä irtautuneet merkittävästi kansalaisista

ja kansalaisyhteiskunnasta. Poliitikoista ja puolueista on tullut osa hallintoa ja kansalaisista on tullut politiikan seuraajia.

Mairin mukaan edustuksellisuus toimii demokratiassa kahdella tavalla: Ensimmäisessä tavassa kyse on kansalaisten itse toteuttamasta vallasta ja hallinnasta (governing by people) siinä mielessä, että puolueet ovat kansanliikkeitä ja poliitikot valitaan tehtäviinsä kansalaisina, ei asiantuntijoina. Toisessa tavassa kyse on kansalaisten puolesta toimeenpanevasta vallasta ja hallinnasta (governing for people), jossa puolueet ja poliitikot hoitavat yhteiskunnan asioita ikää kuin palveluksena kansalaisille. Mair nostaa esiin, että viime vuosikymmeninä eurooppalaisissa demokratioissa kansalaisten puolesta toimeenpano on korostunut kansalaisten itse toteuttaman hallinnan kustannuksella. Kuten muuallakin yhteiskunnassa niin myös politiikassa asiantuntijuus on korostunut ja entistä harvempaan asiaan on mahdollista ottaa kantaa pelkällä arkijärjellä. Poliitikko on professionalisoitunut ja päätöksenteko muuttunut tietoperusteisempaan suuntaan.

Viime kädessä kyse on puolueiden kyvyttömyydestä rakentaa uusia ratkaisuja, joiden kautta ”governing by people” toteutuisi. Tämä näkyy muun muassa liikkuvien äänestäjien määrän nousuna sekä puolueiden vähäisinä jäsenmäärinä. Kaikissa vakiintuneissa demokratioissa puolueiden jäsenmäärät ovat pudonneet 25–67 prosenttia vuosina 1980–2009. Mair päätyy väittämään, että politiikasta on tullut ennen kaikkea rekrytointikanava eliittiin. Puolueilla on edelleen vahva kartelli monien tehtävien hoitamiseen ja paljon tehtäviä sekä politiikassa että sen ulkopuolella joihin nouseminen on vaikeaa tai mahdotonta ilman puoluepolitiikkaa. Tämä tarkoittaa myös että tiettyihin tehtäviin hakeutuvista ihmisistä tulee osaamiseltaan ja elämäkokemukseltaan entistä yhdenmukaisempia. Heitä yhdistää samanlainen politiikan urakehitys, siihen kuuluvat rituaalit, puheenaiheet ja kiinnostuksen kohteet.

Joukkopuolueajatus nojaa ajatukseen yhteiskunnasta, joka on helposti jaoteltavissa sosiaalisiin luokkiin ja ryhmiin, joiden etua voidaan ajaa. Hyvinvointivaltion kasvu ja joukkoidentiteettien rapautuminen ovat aiheuttaneet sen, että äänestäjäkuntaa ei ole enää helppo ryhmitellä ja määrittää näille ryhmille pitkäaikaisia tavoitteita. Myös puolueiden jäsenkunta on vanhentunut viime vuosikymmeninä eivätkä nuoret enää liity puolueisiin entisenlaisella tavalla. Voidaan siis olettaa, että tulevaisuudessa puolueisiin kiinnitytään yhä heikommin. Epäkohtiin vaikuttaminen ei välttämättä kanavoidu enää puolueisiin. Monet haluavat vaikuttaa ympäröivään maailmaan suoraan ja muutenkin kuin vain neljän vuoden välein. Mikäli puolueisiin osallistuminen pysyy laskusuuntaisena, on oletettavaa, että myös oikeutus niiden vallankäyttöön murenee. Siksi myös puolueiden on vakavasti mietittävä uudestaan niitä keinoja, joiden avulla ne rakentavat suhdettaan äänestäjiin, sekä tapoja, joiden kautta niiden toimintaan osallistutaan.

Teknologia ja vallan luonteen muutos

2000-luvun alkupuolta leimasi suuri innostus uusia teknologioita kohtaan. Internetin pioneerit uskoivat löytäneensä avaimen demokratian kulta-ai-

kaan. Kenellä tahansa olisi internetin kautta pääsy rajattomiin tiedonlähteisiin, mahdollisuus luoda poliittisia liikkeitä ja käydä keskusteluja kenen kanssa tahansa lähinaapurustosta maailman kauimmaiseen kolkkaan. Viimeistään 2010-luvun loppupuolella monet idealistit ovat joutuneet pettymään. Ihmisten päästessä keskustelemaan suoraan toistensa kanssa onkin syntynyt sivutuotteena vihapuhetta, internetkuplia ja huoli demokratian selviämisestä ylipäättään hengissä internetajalla.

Internetin voima joko helposti romantisoidaan teknologiauskovaisten toimesta tai vaarallisesti aliarvioidaan skeptikkojen puolelta.

Jeremy Heimans ja Henry Timms ovat internetaktiivisuuden näkyviä hahmoja. He ovat pohtineet vallan luonnetta ennen internetiä ja internetin vallankumouksen jälkeen. Paljon huomiota herättäneessä kirjoituksessaan Harvard Business Reviewissä vuonna 2014 kaksikko totesi, että

internetin voima joko helposti romantisoidaan teknologiauskovaisten toimesta tai vaarallisesti aliarvioidaan skeptikkojen puolelta. 2000-luvun alun toiveet idealistisesta internetin demokratisoivasta voimasta ovat kariutuneet, mutta toisaalta ei voida myöskään väittää, etteikö maailma muuttuisi internetin takia.

Heimans ja Timms toteavat, että kyse ei ole kapeasta joko–tai -muutoksesta vaan monimutkaisesta murroksesta, joka on vasta aluillaan ja jota leimaa jännite perinteisen ja uuden vallan välillä. Heimans ja Timms viittaavat perinteiseen valtaan vertauskuvanaan valuutta. Perinteistä valtaa, kuten myös valuuttaa on vain harvoilla. Kun sitä on saatu, sitä vartioidaan mustasukkaisesti ja sen käyttöä annostellaan tarkasti. Perinteinen valta on suljettua, siihen ei ole helppoa pääsyä ja se on ollut voimakkaasti johtajavetoista.

Uusi valta puolestaan toimii toisin. Se on kirjoittajien mukaan vertauskuvallisesti kuin virta, se syntyy, kun siihen osallistuu tarpeeksi moni. Se on avointa, osallistavaa ja saa voimansa vertaisista. Virran lailla se on kaikkein voimakkaimmillaan, kun se tulvii. Uuden vallan merkki ei ole kyky säilyttää valtaa vaan kanavoida sitä. Heimans ja Timms ennustavat, että tämä kamppailu kahden erilaisen valtanäkemyksen kesken tulee olemaan yhteiskuntia leimaava piirre lähitulevaisuudessa.

Uutta vallankäyttöä luonnehtii paitsi sisältöjen kulutus myös niiden jakaminen, muokkaaminen, rahoittaminen, tuottaminen ja yhteisomistus. Tämä tarkoittaa perinteisten instituutioiden ja välittäjätahojen kuten pankkien, sanomalehtien ja edustuksellisen demokratian ohittamista. Tämä valta ei siis vain virtaa uudella tavalla vaan myös voimaannuttaa ihmisiä toimijoiksi sellaisilla kentillä, jossa se ei ole välttämättä aiemmin ollut mahdollista. Tähän toimijuuteen ja voimaantumiseen liittyvät niin teini-ikäisten omat YouTube-kanavat miljoonayleisöineen, vertaislainoja suoraan yksityisiltä ihmisiltä toisille tarjoavat alustapalvelut kuin valeutisia tai vihapuhetta levittävät sivustot ja keskustelupalstat.

Monilla ihmisillä, etenkin alle kolmekymppisillä, on selkeä näkemys: jokaisella on oikeus osallistua, tuottaa, jakaa ja toimia. Aiemmille sukupolville osallistuminen oli mahdollista vaalien, liittojen tai esimerkiksi kirkon kautta. Nyt jokainen on oma äänitorvensa, tuottajansa ja kustantajansa, jolla on internetin avulla suora pääsy muiden ihmisten tietoisuuteen.

Kun puhutaan hallinnasta tai hallinnosta, niin uusi valta suosii epäformaalia verkottunutta lähestymistapaa päätöksentekoon. Erityisesti Piilaak-sosta kantautuvaa eetosta leimaa usko innovaatioiden ja verkostojen kykyyn tuottaa yhteistä hyvää, jota aiemmin ovat tuottaneet valtiolliset toimijat tai isot instituutiot. Uuteen eetoksen kuuluu, että formaalia edustusta ei arvosteta. Epäformaalista yhteistyöstä palkitaan, ja yhteisöt määrittelevät itse sääntönsä esimerkiksi arvottamalla verkoston käyttäjiä. Jos Airbnb-vieras on ollut sotkuinen, ei seuraavaa majapaikkaa välttämättä löydy helpolla. Tee-se-itse-kulttuuri kukoistaa, ja amatööriys on astunut parrasvaloihin erikoistumisen ja ammattimaisuuden varjosta. Yksityisen ja julkisen raja-aidat ovat häilyviä.

Uusi valta kannattaa kiihkeästi valitsemiaan asioita, mutta pitkällä tähtäimellä se kiinnittyy varsin kevyesti. Ihmiset liittyvät nopeasti yhteisöihin kannattamaan heitä kiinnostavaa asiaa, mutta siirtyvät nopeasti myös seuraavaan. Siksi uusi valta on varsin helposti katoavaa ja häilyvää. Tässä ajattelutavassa ei välttämättä tunnisteta instituutioiden tärkeyttä esimerkiksi oikeusvaltion periaatteiden toteutumisessa. Uusi valta ei myöskään ole pystynyt kanavoitumaan pitkän aikavälin muutosta aikaan saavaksi joukkovoimaksi.

Uusi valta joka tapauksessa muuttaa perinpohjaisesti sitä tapaa, miten ihmiset näkevät itsensä suhteessa instituutioihin, auktoriteetteihin ja toisiinsa. Uusi valta voimaannuttaa ihmisiä toimimaan ja tuomaan mielipiteensä esiin, mutta samalla sen piirissä voi myös esiintyä toisten kiusaamista ja jopa kokonaisten ryhmien ulossulkemisia.

Heimans ja Timms kehottavat perinteisiä organisaatioita tutkailemaan

Tekeekö organisaatio sellaisia asioita, että ihmiset sydämestään haluaisivat sitoutua siihen?

itseään uuden vallan näkökulmasta. Mitä radikaali läpinäkyvyys organisaatioista kertoisi? Kestäisivätkö organisaation toimintatavat julkista arvottamista? Tekeekö organisaatio sellaisia asioita, että ihmiset sydämestään haluaisivat

sitoutua siihen? Mikä on ympäröivän yhteisön rooli organisaation toiminnassa? Onko sille aidosti tilaa tulla mukaan? Entä miten uuden ja vanhan vallan parhaat puolet voitaisiin yhdistää?

Tasa-arvon ja luottamuksen rapautuminen

Tammikuussa 2017 julkaistu konsulttiyhtiö Edelmanin globaali barometri luottamuksesta eri yhteiskunnissa näytti hälyttäviä lukuja. Kaksi kolmasosaa maista, joita barometrissa tutkittiin, oli epäluottamuksen tilassa, kun vuotta aiemmin vain puolet. Barometrissä epäluottamusta mitattiin sillä, uskoi-

vatko vastaajat, että hallitukset, yritykset, kansalaisjärjestöt ja media toimivat oikein.

Barometrin analyysiosassa tultiin siihen tulokseen, että ihmisten luottamus instituutioita kohtaan on heikentynyt, sillä instituutiot eivät ole onnistuneet suojelemaan ihmisiä globalisaation ja teknologian murroksen negatiivisilta vaikutuksilta. Huoli työpaikoista ja toimeentulon epävarmuudesta on barometrin mukaan realisoitumassa ainakin ihmisten koetussa luottamuksessa ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan. Analyysissä ilmaistiin syvä huoli siitä, miten yhteiskunnat voivat ylipäättään toimia, jos yleinen luottamus jatkaa laskuaan. Perustavanlaatuiset oletukset reiluudesta, jaetuista arvoista ja yhtäläisistä mahdollisuuksista ovat uhanlaisina. Läpi poliittisen kartan koetaan, että globalisaatio, innovaatiot, sääntelyn purku ja monikansalliset instituutiot eivät tuota sitä, mitä niiden pitäisi. Korruptio ja globalisaatio nimetään barometrissä eniten huolta aiheuttaviksi tekijöiksi. Jopa 72 prosenttia globaalista vastaajamäärästä on valmis suojelemaan hallitusten toimin paikallisia töitä ja toimialoja, vaikka se tarkoittaisikin hitaampaa talouskasvua. Mediaan kohdistuva luottamus on niin ikään kriisissä. 59 prosenttia vastaajista luottaa mieluummin hakukoneen antamiin vastauksiin kuin toimittajien. Vastaajat ovat myös neljä kertaa todennäköisemmin välinpitämättömiä sellaista tietoa kohtaan, joka ei tue heidän omia näkemyksiään.

Myös henkilökohtaiseen turvallisuuteen liittyvät kysymykset olivat huolta aiheuttavien asioiden piirissä. Näitä asioita olivat esimerkiksi yhteisten arvojen mureneminen, maahanmuutto ja muutoksen nopeus. Sekä maiden hallituksiin, virkamiehistöön että yrityksiin kohdistuu suurta epäluottamusta sen suhteen, että niillä olisi kykyä tai halua ratkoa ongelmia, joita ne kohtaavat. Vertaisiin kuitenkin koetaan luottamusta. ”Sellainen ihminen kuin itse olet” on noussut yhtä päteväksi antamaan näkemyksiä päivänpolttavista aiheista kuin akateemiset tai tekniset ekspertit, ja vertaiset koetaan huomattavasti luotettavammiksi kuin virkamiehet tai toimitusjohtajat. Sellaisissa maissa, joissa yhdistyy sekä epäluottamus instituutioihin että syvät sosiaaliseen tilanteeseen liittyvät huolet, myös poliittiset trendit viettävät vahvasti populismin suuntaan. Tällaisia maita ovat esimerkiksi Ranska, Italia, Etelä-Afrikka, Yhdysvallat ja Meksiko.

Yleisesti ottaen politiikan tutkimuksessa poliittista luottamusta pidetään hyvinvoivan demokratian edellytyksenä. Korkea luottamus tekee instituutioiden toiminnasta tehokkaampaa, sujuvoittaa markkinoiden toimintaa sekä vähentää valvonnan ja kontrollin tarvetta yhteiskunnassa. Pidemmällä aikavälillä luottamuksen puute voi heikentää demokraattisen järjestelmän vakautta ja oikeutusta. Tutkijoiden kesken ei ole yksimielisyyttä siitä, onko poliittisen luottamuksen trendi jatkuvasti laskeva vai onko kyseessä lyhytaikainen tempoileva vaihtelu. Oli asian laita kuinka hyvänsä, poliittiseen luottamukseen on syytä kiinnittää huomiota.

Esimerkiksi sosiaalisiin siteisiin, sosiaaliseen pääomaan sekä luottamukseen liittyvää tematiikkaa tutkinut professori Robert Putnam esittää huolensa Yhdysvaltojen sosiaalisesta jakautumisesta voimakkaasti erilaisiin sosiaaliluokkiin, joka heijastuu koko tuon maan demokraattiseen järjestelmään.

Putnam näkee tässä jakautumisessa kahdenlaisia uhkia. Ensinnäkin luokkaan liittyvä eriytyminen tarkoittaa, että yhdysvaltalaisesta poliittisesta järjestelmästä tulee vähemmän edustava. Vähitellen yhteiskunnan heikompien ääni jää kuulumattomiin päätöksenteossa, koska he eivät yksinkertaisesti halua tai kykene tulemaan mukaan poliittiseen päätöksentekoon. Tämä kaivaa maata poliittisen tasa-arvon ja siten myös järjestelmän oikeutuksen alta. Putnamin mukaan vielä tätäkin suuremman uhan amerikkalaiselle järjestelmälle ja demokratian vakaudelle aiheuttaa kasvava sosiaalisesti syrjään jäävien nuorten määrä.

Putnam viittaa kuuluisan poliittisen teoreetikon Hannah Arendtin ja sosiologi William Kornhauserin ajatuksiin 1930-luvun totalitarismin nousun syistä. Arendtin ja Kornhauserin mukaan atomisoitunut ja eriytynyt joukko ihmisiä, jotka eivät koe yhteyttä sosiaaliin instituutioihin, ovat normaaleissa olosuhteissa vain minimaalinen uhka poliittiselle vakaudelle. Mutta kun taloudelliset tai kansainväliset paineet kasvavat kuten 1930-luvulla Euroopassa ja Yhdysvalloissa, voi tällainen joukko muuttua äkkiä arvaamattomaksi ja alttiiksi demokratian vastaiselle manipuloinnille. Hannah Arendt kirjoitti vuonna 1951 ilmestyneessä klassikossaan *Origins of Totalitarianism*, ettei tämän joukon luonteenpiirre ole niinkään taantumus tai osaamattomuus vaan yksinäisyys ja sosiaalisten suhteiden ja verkostojen puute.

Yhteiskunnan ja teknologian vuorovaikutusta tutkiva danah boyd (hänen nimensä kirjoitetaan pienillä kirjaimilla) pohti kirjoituksessaan *Why America is Self-Segregating* sitä, miksi ajassa jolloin teknologian myötä voimme teoriassa olla paljon laajemmin yhteydessä toisiimme, todistammekin valtavaa jakautumisen, kuplautumisen ja yhdenmukaistumisen trendiä omissa joukoissamme. Esimerkkitapauksiksi boyd nostaa yliopistokampukset ja armeijan, jotka ovat olleet tärkeitä eritaustaisten ihmisten kohtaamispaikkoja yhdysvaltalaisessa yhteiskunnassa.

Yhdysvaltain armeijassa aiemmin kaikki palveluksessa olevat tekivät kaikkea ja saivat taistelukulutuksen lisäksi hyvin monenlaista muuta koulutusta tulevaisuutta varten esimerkiksi huoltojoukoissa, keittiössä tai asumisen ylläpidossa. Nämä tehtävät vaativat myös tiimityötä erilaisista taustoista tulevien ihmisten välillä. Armeija onkin boydin mukaan ollut amerikkalaisessa yhteiskunnassa tärkeä kulttuurinen sulattamo, jossa eri taustaiset amerikkalaiset ovat oppineet luottamaan toisiinsa ja tekemään yhteistyötä. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana suuria osia USA:n armeijan erilaisista tehtävistä on kuitenkin yksityistetty, eikä näillä yksityisillä yhtiöillä ole sosiaalista missiota indoktrinoida joukkojaan yhteenhitsuiksi. Tämän lisäksi armeijan tarjoamat tehtävät ovat nykyisin kapeampia, joten monet jäävät myös vaille koulutusta, jota he tarvitsisivat erilaisiin tehtäviin siviilissä.

Toinen boydin esiintuoma näkökulma sosiaaliseen eriytymiseen Yhdysvalloissa on muuttunut elämä yliopistojen kampuksilla. Pitkän perinteen mukaan parhaiden yliopistojen kampuksilla hyvinkin erilaisista taustoista tulevia opiskelijoita on pantu asumaan samoihin huoneisiin ja asuntoloihin. Näin on tuotettu uudenlaisia sosiaalisia siteitä sekä autettu luomaan ystävyyksiä eritaustaisten ihmisten välille. Boyd toteaa, että vaikka kampuselämä

on valtava hässäkkä ja ihmiset valittavat jatkuvasti huonetovereistaan, niin opiskelijat ovat kuitenkin oppineet myös ratkomaan konflikteja ja tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Tämä on boydin mukaan ollut sukupolvi toisensa jälkeen tärkeä yhdysvaltalaisen yhteiskunnan moninaista sosiaalista rakennetta tukeva toimintatapa. Yliopistokampuksilla on myös edistetty tulevaisuuden eliittien moninaista verkottumista, sillä yliopistossa solmitut kontaktit usein jatkuvat myöhemmin sekä henkilökohtaisesti että ammatillisesti.

Nyt kuitenkin Facebook ja internetin siirtyminen kännykkään ovat murtaneet tämän toimintatavan. Boyd sanoo huomanneensa muutoksen heti

Toisenlaisten mielipiteiden ymmärtäminen vaatii luottamusta ja kokemusta erilaisten ihmisten kanssa toimimisesta.

Facebookin yleistyttyä vuoden 2006 tienoilla. Yliopistossa aloittivat muodostivat jo ennen lukukauden alkua Facebookissa ryhmiä ja Facebookin tietojen perusteella he pyysivät jo etukäteen huonetoverin vaihtoja itselleen omasta mielestään sopivampiin.

Muutaman vuoden kuluttua ilmiö voimistui entisestään älypuhelinien yleistyttyä. Uudet opiskelijat hoitivat koti-ikävänsä pitämällä tiiviisti yhteyttä vanhoihin ystäviinsä ja jättivät uusien sosiaalisten suhteiden rakentamisen vähemmälle.

Boyd pohtii näiden esimerkkien kautta todellisen elämän käytäntöjen yhteyttä teknologian mahdollistamiin tapoihin kulkea niiden tilanteiden ohi, joissa joutuisimme kohtaamaan moninaisuutta. Kun Netflix arvaa, mitä haluamme katsoa, ehdottamatta mieltämme avartavia vaihtoehtoja, tai algoritmi tarjoaa meille niitä uutisia, joita se klikkiemme perustella olettaa meidän haluavan lukea, olemme koko ajan kauempana sellaisista toimintatavoista, jotka ovat aiemmin tuottaneet yhteiskuntaa koossa pitävää liimaa eli kohtaamisia ja sitä kautta luottamusta.

Laajemmat trendit esimerkiksi asuinalueiden ja koulujen eriytymisessä polarisoivat yhteiskuntaa huomaamattamme. Facebookia tai algoritmeja säätämällä ei voi korjata syvempää ongelmaa, mikäli oikeita kohtaamisia elävässä elämässä erilaisista taustoista tulevien ihmisten välillä ei ole. Toisenlaisten mielipiteiden ymmärtäminen vaatii luottamusta ja kokemusta erilaisten ihmisten kanssa toimimisesta. Toimiva demokratia tarvitsee monimuotoiset sosiaaliset rakenteet, joissa kohtaamisia tapahtuu. Näitä rakenteita ei pitäisi systemaattisesti purkaa vaan päinvastoin juuri nyt rakentaa lisää. ”Sosiaalista infrastruktuuria” tarvitaan vähintään yhtä paljon kuin perinteistä infrastruktuuria kuten vaikkapa siltoja ja teitä – teknologian täyttämässä maailmassa mahdollisesti jopa vielä aiempaa enemmän. Poliittinen kysymys on, mikä on julkisen vallan rooli sosiaalisen infrastruktuurin luomisessa.

3. Jatkaako Suomi demokratian mallimaana?

Suomella on hieno historia demokratian mallimaana. Suomalaiset naiset saivat ensimmäisinä Euroopassa yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden vuonna 1906. Suomi onnistui myös itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen kuromaan yhteiskuntansa haavat umpeen siten, että itsenäisyyden säilyttäminen myöhemmissä sodissa oli mahdollista. Vuonna 1941 totalitarismin läpi pyyhkäisemässä maailmassa oli vain 11 demokratiaa – Suomi oli yksi näistä.

Tämänhetkisessä maailmantilanteessa on tärkeää pohtia, mikä on suomalaisen poliittisen osallisuuden ja demokratian tila ja miten se näyttäytyy yleisiä länsimaisia osallisuutta ja demokratiaa leimaavia ilmiötä vasten. Vuonna 2015 julkaistujen oikeusministeriön demokratiaindikaattorien mukaan Suomessa pyyhkii edelleen suhteellisen hyvin. Indikaattorit osoittavat, että suomalaiset ovat yleisesti ottaen tyytyväisiä demokratian toimivuuteen ja tyytyväisyys on vakaata sekä kansainvälisesti vertailtuna korkea. Suomalaiset sijoittuvat myös kärkikymmenikköön, kun mitataan eri maiden kansalaisten yleistä kiinnostusta politiikkaan. Kiinnostuksen määrä liittyy koulutustasoon. Mitä korkeampi koulutus, sitä varmemmin politiikka kiinnostaa.

Suomalaisista kuitenkin vain kuusi prosenttia kuuluu johonkin puolueeseen ja liikkuvien äänestäjien määrä on suhteellisen korkea. Vanhimpiin ikäryhmiin kuuluvat ihmiset samaistuvat muita todennäköisemmin johonkin puolueeseen, mutta nuorimmista valitsijoista peräti kolme viidestä ei koe mitään puoluetta läheiseksi. Suomalaiset myös pitävät politiikkaa monimutkaisempana ja vaikeasti ymmärrettävämpänä kuin muut pohjoismaalaiset.

Laajoissa eurooppalaisissa vertailuissa Suomi kuuluu niihin maihin, joissa luottamus politiikkaan ja instituutioihin on verraten korkea. Luottamusta pidetään yleisesti demokratian toiminnan edellytyksenä. Luottamus vaihtelee sen mukaan, mistä instituutiosta on kyse. Suomalaiset luottavat eniten tasavallan presidenttiin. Suomalaiset luottavat myös poliisiin ja oikeuslaitokseen sekä yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin. Vähiten luottamusta osakseen saavat poliitikot ja Euroopan unioni. Myös luottamus puolueisiin jäi keskitason alapuolelle. On myös kiinnostavaa, että OECD:n mitauksessa luottamuksessa kansalliseen hallitukseen Suomen kohdalla on tapahtunut vuoden 2007 ja 2015 välillä iso pudotus, jota ei ole muiden Pohjoismaiden kohdalla nähtävissä. Pudotus on parinkymmenen prosenttiyksikön luokkaa ja siten merkittävä. Tästä pudotuksesta huolimatta Suomi on kuitenkin edelleen selkeästi niitä maita, joissa luottamus on kohtuullisen hyvällä tasolla.

Oikeusministeriön demokratiaindikaattorit olivat osa laajempaa tutkimusta, jonka oikeusministeriö julkaisi vuonna 2015 nimellä Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Tutkimuksessa käsitellään suomalaisen demokratian tilaa ja kansalaisten osallistumista ja kiinnittymistä poliittiseen vaikuttamiseen. Tutkimuksessa on sen otsikon mukaisesti kiinnitetty erityistä huomiota

erityisesti eriarvoistumiskehitykseen ja sen seurauksiin demokratian näkökulmasta.

Tutkimuksessa havaittiin, että suomalainenkin yhteiskunta on yhä selvemmin jakautunut hyvinvoiviin ja heikompiosaisiin, vaikka yhteiskunnalliset erot pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassamme eivät ole yhtä suuria kuin muualla. Tutkimuksen mukaan noin puolet suomalaisista kokee edelleen olevansa samassa veneessä ja 82 prosenttia on sitä mieltä, että eriarvoistuminen uhkaa suomalaista yhteiskuntaa. Hyvä taloudellinen asema lisää poliittista osallistumista ja huono taloudellinen asema taas päinvastoin. Osallistumiserot ovat myös kasvaneet sitä mukaa kuin yleinen äänestysaktiivisuuden taso on kääntynyt laskuun. Samalla on huomattu, että vanhempien puoluekanta ja äänestäminen periytyvät sukupolvelta toiselle. Vallan kasautuminen hyväosaiselle eliitille on Suomenkin haaste. On myös tärkeää huomata, että hyvä- tai huono-osaisuus ei rajaudu pelkästään ihmisen taloudelliseen asemaan. Muita olennaisia tekijöitä ovat työsuhteen laatu, perhetyyppi, terveys, asuinalue, koulutusmahdollisuudet, sosiaaliset verkostot sekä informaatioteknologian käyttötaidot.

Informoitujen poliittisten valintojen tekeminen voi olla vaikeaa kaikille kansalaisille eikä vain epävarmoille tai liikkuville äänestäjille. Yksilön käytössä olevat resurssit vaikuttavat siihen, missä määrin ihminen pystyy paitsi hankkimaan politiikkaa koskevaa informaatiota myös hyödyntämään sitä. Niukkuus näyttää olevan keskeinen ”huonojen” valintojen taustatekijä. Eri yhteiskunnalliset ryhmät kärsivät erilaisesta niukkuudesta. Matalapalkkaisella alalla työskentelevä voi kärsiä materiaalisesta niukkuudesta, kun taas paremmin palkatuissa asiantuntijatehtävissä työskentelevällä voi olla puutetta ajasta. Vaikutus on kuitenkin sama eli henkisen laajakaistan kapeutuminen ja tunnelisoituminen. Niukkuus eri muodoissaan ajaa keskittymään lähinnä sen aiheuttamista ongelmista selviytymiseen kuten erääntyvän vuokran maksuun tai myöhästyneen projektin loppuunsaattamiseen. Tällaisessa tilanteessa on vaikeaa enää hyödyntää tai kartuttaa omaa tietopääomaa. Ei

Demokratian kestävyysden kannalta keskeinen uhkakuva liittyy siihen, jos taloudellisesti marginaalissa olevat kansalaiset eivät enää koe mielekkääksi osallistua kollektiiviseen toimintaan.

sis voida ajatella, että tietyt äänestäjät olisivat luonnostaan kyvykkäämpiä tekemään parempia päätöksiä kuin toiset. Toisilla on vain käytössään parempia resursseja ja siten edellytyksiä tehdä poliittisia päätöksiä. Lisäksi kaikkien kansalaisten äänestyspäätöksissä vaikuttavat taustalla myös muut kuin rationaaliset perustelut.

Tehokkain tapa parantaa poliittista yhdenvertaisuutta olisi

kaventaa yleistä yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Demokratian kestävyysden kannalta keskeinen uhkakuva liittyy siihen, jos taloudellisesti marginaalissa olevat kansalaiset eivät enää koe mielekkääksi osallistua kollektiiviseen toimintaan. Esimerkiksi Alankomaissa tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että

taloudellinen eriarvoisuus heikentää etenkin matalapalkkaisten kansalaisten sosiaalista luottamusta toisiin ihmisiin.

Demokratian kestävyys mitataankin sen kyvyssä korjata omia puutteitaan. Puutteiden korjaaminen ei kuitenkaan ole yksioikoista, sillä ratkaisut liittyvät moneen asiaan. Poliittinen osallistuminen on aina sidoksissa koko yhteiskuntajärjestelmään. Eriarvoistumisen tutkiminen on myös demokratian tutkimista, ja demokratian tilaa tarkastelemalla voidaan arvioida koko yhteiskunnan hyvinvoinnin tasoa. Vuoden 2015 vaalitutkimus osoittaa, että Suomen demokraattisessa järjestelmässä on paljon hyvää. Yhteiskunnassa vallitsee ihmisten välillä korkea sosiaalinen luottamus. Myös poliittisiin instituutioihin luotetaan.

Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomessa poliittisen osallistumisen perinteiset kanavat ovat kuitenkin alikäytössä. Suomen ero äänestysaktiivisuudessa verrattuna Tanskaan ja Ruotsiin on lähes 20 prosenttia. Suomessa äänestysaktiivisuus on vain EU:n keskitasoa.

Toistaiseksi näyttää siltä, että suurin osa suomalaisista kuitenkin uskoo edelleen sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksiin. Siksi ollaan valmiita sietämään myös jonkin verran taloudellista epätasa-arvoa. Tässä voidaan hyödyntää analogiaa ruuhkassa liikkumiseen: jos nähdään viereisen kaistan vetävän, nostaa se omaakin luottamusta siihen, että myös itse pääsee pian liikkeelle. Siten usko sosiaaliseen liikkuvuuteen on myös demokratian ja sosiaalisen eheyden kannalta tärkeä tekijä.

Miten Suomi sitten pärjää erilaisissa vertailuissa, jotka liittyvät yhteiskunnalliseen tasa-arvoon? Suomessa on viime vuosina totuttu olemaan kärjessä monenlaisissa kansainvälisissä vertailuissa. Vuonna 2016 Suomi oli esimerkiksi globaalin Social Progress Indexin mukaan maailman sosiaalisesti edistynein maa, kun edistys määriteltiin seuraavasti: ”Kapasiteetti jonka mittavuudella yhteiskunta tyydyttää kansalaistensa perustarpeet ja tarjoaa kansalaisille rakennuspalikoita, jotka mahdollistavat kansalaisten ja yhteisöjen edistää ja ylläpitää elämänlaatua ja luoda edellytykset kaikille yksilöille saavuttaa heidän täysimääräinen potentiaalinsa.”

Suomi on myös vuosi toisensa jälkeen ollut kärkisijoilla esimerkiksi lehdistönvapautta, korruption vähyyttä tai valtion vakautta mittaavissa vertailuissa. Tästä pärjäämisestä on syytä olla ylpeä. Sen sijaan vuoden 2017 Maailman talousfoorumin talouden inklusiivisuutta mittaavassa vertailussa Suomi ei ollut kärkikymmenikössä toisin kuin muut Pohjoismaat. Tässä indikaattorissa mitattiin, kuinka suuri osuus kansalaisista hyötyy talouden kasvun hedelmistä.

Vaikka indikaattorit osoittavat demokratian tason olevan Suomessa verrattain hyvä, ei Suomessa voi eikä kannata tuudittautua siihen, että näin jatkuisi automaattisesti. Globaalit trendit epävarmasta toimintaympäristöstä ja yhä arvaamattomammasta kansainvälisestä poliittisesta tilanteesta heijastuvat myös Suomeen. Siksi olisi olennaista kehittää hyviä uusia toimintatapoja, kun meillä on vielä suhteellisen tyyntä.

4. Ehdotuksia osallisuuden ja demokratian lupauksen täyttämiseksi

Seuraavaksi ehdotetaan erilaisia ratkaisumahdollisuuksia, jotka voivat antaa eväitä vahvistaa osallisuutta ja demokratiaa länsimaisissa yhteiskunnissa ja etenkin Suomessa.

Ehdotus A

VAURAUDENJAON POLTTAVAT KYSYMYKSET ON RATKAISTAVA

Demokraattisten yhteiskuntien on kyettävä jakamaan tuotamaansa vaurautta niin, että reiluudentunne ja kokemus samassa veneessä olemisesta yhteiskunnissa toteutuu. Eriarvoistuminen on selkeästi demokratiavajetta tuottava mekanismi. Siihen puuttuminen on vaikeaa mutta erittäin tärkeää, jotta demokratia tulevaisuudessa toimisi. Mikäli talous kasvaa ilman, että se luo työpaikkoja, on länsimaiden mietittävä uudella tavalla, miten ne järjestävät yhteiskuntansa. Tämä vaatii rohkeita ja innovatiivisia tapoja miettiä ihmisten toimeentuloa. Esimerkiksi perustulo voisi olla tulevaisuudessa uusi versio pohjoismaisesta universalismista. Olennaista olisi tarjota jonkinlainen yhteinen pohja, jonka päälle kukin voi rakentaa itselleen parempaa toimeentuloa.

Kokemus reiluudesta ja luottamus sekä muihin ihmisiin että instituutioihin ovat demokratian ja osallisuuden perusedellytyksiä. Nämä kokemukset linkautuvat vahvasti ihmisten kokemukseen ”samassa veneessä” olemisesta.

Jo pitkään on puhuttu työn suuresta murroksesta. Se nousi 90-luvulla kiihtyvän globalisaatiokehityksen myötä puheisiin, kun työtä alkoi siirtyä halvemmän tuotannon maihin. 2020-luvun lähestyessä keskustelunaiheina ovat olleet työn hurja automatisoituminen ja keinoälyn mukaantulo yhä vaativampien töiden tekemiseen. Digitalisaatio ja globalisaatio näyttävät murtavan kasvun, tuottavuuden ja hyvinvoinnin yhteyden. Tällä hetkellä muutos näyttää ennen muuta työmarkkinoiden voimakkaana jakautumisena hyvin korkean osaamisen ja tuottavuuden töihin ja matalan osaamisen ja tuottavuuden töihin sekä näiden väliin osuvien keskitason osaamisen ja tuottavuuden töiden hupenemisena. Arviot siitä, miten paljon ja kuinka nopeasti ammatteja katoaa ja minkä verran tilalle syntyy korvaavaa työtä, vaihtelevat paljon. Tähän asti hävinneiden työpaikkojen tilalle on

syntynyt jopa aiempaa enemmän uudenlaista työtä, usein aivan odottamattomista suunnista.

Palkkatyö ei ole ainoa merkittävä tapa tuottaa arvokkaita asioita yhteiskuntaan. Siksi myöskään tulontasausjärjestelmää ei voi rakentaa pelkästään palkkatyöhön sidottavien etuisuuksien kautta. Päivitetty versio pohjoismaisesta universalismista voisi liittyä siihen, että jokaiselle tarjottaisiin perustasoinen taloudellinen vapaus kehittää tapoja olla hyödyllinen. Tämä olisi mahdollista esimerkiksi perustulon avulla. Sen päälle voisi sitten hankkia parempaa toimeentuloa. Näin paranisi ihmisten kyky rakentaa toimeentuloa, ja toisaalta kaikilla olisi yhteinen pohja toimeentulon rakentamiseksi.

Tämän takia perustulosta on viime vuosina virinnyt keskustelu monessa eri maassa. Perustuloa ollaan kokeilemassa Suomen ohella muun muassa Hollannissa useilla paikkakunnilla ja ainakin Oaklandissa Yhdysvalloissa. Myös Islannissa, Kanadassa ja Intiassa ollaan kiinnostuneita aiheesta. Suomessa on vallinnut vahva ajatus siitä, että ihmisen pitää itse ansaita toimeentulonsa omalla työllään. Käytännössä kaikki poliittiset ryhmät ovat ajatelleet työstä maksettua palkkaa ensisijaisena toimeentulon lähteenä. Sosiaaliturva, koulutus, työllisyyspolitiikka ja verotus ovat kukin eri tavoin ohjanneet ja kannustaneet ihmisiä näin syntyvän itsenäisen toimeentulon ääreen.

Maailmanhistoriassa on kuitenkin paljon tästä mallista eroavia esimerkkejä siitä, mihin ja miten ihmisiä kannustetaan toimimaan. Nämä poliittiset päätökset heijastelevat kulloisiakin työn, tuotannon ja toiminnan olosuhteita. Alaskassa on jaettu lähes 40 vuotta kaikille asukkaille runsaat tuhat dollaria vuodessa ”öljyosinkoa” osavaltiolle öljytuloista kertyneistä verotuloista. Öljyn tuottamalla vauraudella on haluttu aktivoita kaikkia kansalaisia suoraan mieluummin kuin lihottaa osavaltion julkista budjettia. Perinteinen vientiteollisuus on Suomessa ollut meidän ”öljymme”. Nyt se on ehtynyt eikä osinkoa enää jaeta.

Uudenalaisten tulonsiirtojen mahdollistamiseksi tarvitaan myös verotulojen uudentyypistä hankkimista, joka ottaa myös huomioon arvonnmuodostuksen uuden logiikan. Digitalisoitumisen myötä lähes kaikesta toiminnasta jää yhä tarkempaa dataa. Toimintamme on toisin sanoen yhä tarkemmin rekisteröityä ja mitattua. Periaatteessa tästä avautuu aivan uudenlainen mahdollisuus verottaa esimerkiksi työsuorituksia ja kerätä maksuja erilaisten hyödykkeiden kuten vaikkapa teiden käytöstä. Digitalisaation ansiosta kaikki vaihdanta yhteiskunnassa voidaan tehdä läpinäkyväksi ja verottaa sitä ajantasaisesti ja oikeudenmukaisesti. Mielenkiintoisia mahdollisuuksia tarjoavat esimerkiksi uudenlaiset haittaverot.

Vaikka tuloverokertymän vähentymistä on vaikea paikata muilla veromuodoilla, on silti muitakin asioita, joita kansallisvaltio voi tulevaisuudessa verottaa. Näin on mahdollista paikata ainakin osin syntyvää lovea tuloveron tuotossa. Muita verotuskohteita ovat pääoma, kiinteä omaisuus ja kulutus. On myös erilaisia ohjaavia veroja, joilla pyritään muuttamaan käyttäytymistä. Ohjaaviin veroihin liittyy merkittäviä mahdollisuuksia, sillä tarjolla oleva data ja ideologinen vastarinta ehdottomia kieltoja vastaan nostavat niiden merkitystä. Myös viime vuosina tiivistynyt keskustelu kansainvälisen

verotusyhteistyön laajentamisesta voi johtaa toimiin, joilla veropohjaa saadaan globaalissa, digitaalisessa taloudessa vahvistettua.

Tämänhetkisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen tilanteen muodostama suuri riski on, että jos työpaikkoja ei synny, ihmisten elämässä ei tapahdu paljon muutakaan. Tällöin talouden ja ihmisten toiminnan dynamiikka katoaa.

Ihmisten kykyä käynnistää uusia asioita on mahdollista vahvistaa poliittisten päätösten kautta. Se edellyttää kuitenkin poliitikoilta rohkeutta jakaa hyötyjä ja haittoja jatkuvasti uusilla tavoilla, ympäröivän maailman olosuhteita mukailleen. Uusi tuotannollinen aika vaatii uusien poliittisten kysymysten tunnistamista vähän samaan tapaan kuin teollinen aika aikanaan. Teollinen aika synnytti suuret ideologiat kuten kapitalismin ja sosialismin ja niiden keskeiset työhön ja omistamiseen liittyvät poliittiset kysymykset. Erik Brynjolfsson ja Andrew McAfee kuvaavat digitalisaation pitkän aikavälin tuottavuusvaikutuksia kirjassaan *Second Machine Age*. He korostavat politiikan ja demokraattisen prosessin vaikutuksia yksilöiden toimeentuloon ja palkkaukseen. Monet teknologisen kehityksen ohjaamat asiat, kuten työstä ja tuotannosta syntyvän vaurauden jakautuminen, ovat lopulta myös poliittisiä kysymyksiä. Vastaavia kysymyksiä on ollut edessä esimerkiksi silloin, kun maatalous koneistui. Jos näyttää siltä, että digitalisoituminen ja robotisoituminen kumuloivat vaurautta rajusti ja kasvava joukko ihmisistä alkaa jäädä kehityksen sivuraiteelle, verotusta on kohdennettava uusiin paikkoihin ja harjoitettava tulontasausta uusilla, innovatiivisilla tavoilla.

Ehdotus B

LUOTTAMUKSEN JA DIALOGIN VAHVISTAMINEN

Luottamus on demokratioiden ja osallisuuden toteutumisen ytimessä. Lähestulkoon kaikki vaativat yhteistoiminnan muodot lähiyhteisöissä, työelämässä, politiikassa, tieteessä ja taiteessa edellyttävät ihmisten välistä luottamusta. Luottamuksen rakentamiseen tarvitaan sekä toimivat demokratian instituutiot että yhdessä tekemistä erilaisten ihmisten kesken. Yhteiskunnat tarvitsevat toimiakseen myös sosiaalista infraa kuten ne tarvitsevat teitä, siltoja tai digitaalista infraa. Haasteena on pohtia, mitkä ovat tämän sosiaalisen infran rakennuspalikat 2000-luvulla. Esimerkiksi koulutus- ja asunto- ja sosiaalipolitiikka ovat niitä työkaluja, joiden avulla sosiaalista infraa rakennetaan. Ihmisten arjessa sosiaalinen media vaikkapa asuinalueiden ryhmissä mahdollistaa uutta yhteisöllisyyttä. Tulevaisuudessa tätä sosiaalista liimaa voisi syntyä myös esimerkiksi varta vasten ihmisten kohtaamisia varten luoduissa foorumeissa, joiden tarkoituksena olisi rakentaa kohtaamisia ja luottamusta. Instituutioiden on puolestaan kyettävä tuottamaan sitä, mitä ne lupaavat. Samalla on paremmin ymmärrettävä yhteiskunnan instituutioiden ja palvelujen monia funktioita. Esimerkiksi peruskoulu ei ole vain paikka oppia, vaan se tuottaa myös sosiaalista yhteenkuuluvuutta.

Yhteisöt, joissa vallitsee korkea luottamus ja kokemus vastavuoroisuudesta, ovat turvallisempia, joustavampia ja aikaansaavempia kuin eristyneisyyden, epäluottamuksen ja epäluuloisuuden hallitsemat yhteisöt. Asiat myös hoituvat sujuvammin ja tehokkaammin, kun yksilöt eivät jatkuvasti laskelmoi saavuttamiensa hyötyjen ja olettamiensa haittojen tarkkaa mitta.

Suomessa on toistaiseksi korkea luottamus sekä kanssaihmiin että instituutioihin. Tärkeää sosiaalista liimaa ovat ne yhteiset kokemukset ja rituaalit, joissa yhteenkuuluvuus ja kohtaamiset eri taustoista tulevien ihmisten kesken tapahtuvat. Peruskoulu ja pitkälti miesten osalta armeija ovat toistaiseksi pysyneet melko vakiintuneina instituutioina, joissa monenlaiset ihmiset kohtaavat toisiaan ja yhteiskunnallista luottamusta rakennetaan. Asuntopolitiikalla on pyritty sekoittamaan sekä julkisesti tuotettua asumista että kovan rahan taloja.

Ilmassa on kuitenkin merkkejä myös suomalaisten voimakkaammasta eriytymisestä. Vaikka esimerkiksi pääkaupunkiseudulla tuloerot ovat kasvaneet hillitysti, niin eri alueiden eriytyminen hyvätuloisten ja huonotuloisten alueiksi on lisääntynyt rajusti. Tutkimuksissa tämä näkyy esimerkiksi koulujen eriytymisessä oppilaiden vanhempien tulojen perusteella tarkasteltuna.

OECD-maiden yleisessä vertailussa tuloerot ovat tällä hetkellä suurimmillaan kolmeenkymmeneen vuoteen, joten maaperä on myös otollinen eriytymiskehitykseen. Riippuu harjoitetun politiikan suunnasta, miten tuloerot ja sitä kautta esimerkiksi alueellinen eriytyminen Suomessa etenevät.

Teknologia ei todennäköisesti tarjoa taikakeinoa yhteenkuuluvuuden ja luottamuksen lisäämiseksi, vaikka internetin varhaiset visionäärit tätä erityisesti toivoivat. Kannattaa kuitenkin muistaa, että internetin aika on vasta alussa. Tämän teknologian kanssa on eletty vasta parikymmentä vuotta. Aikanaan painokoneen keksiminen muutti radikaalisti ihmiskunnan kanssa käymistä toistensa kanssa. Kehitys ei kuitenkaan koskaan tapahdu hetkessä. Siksi nykypäivän uusi teknologia voi mahdollistaa huikeita asioita, luottamusta ja yhteisöllistä tekemistä tulevaisuudessa, jota emme toistaiseksi osaa kuitenkaan kuvitella.

Mielenkiintoista on myös esimerkiksi tapa, miten sosiaalisten medioiden ryhmien kautta tuotetaan luottamusta vaikkapa asuinalueilla: vaihdetaan ja lainataan tavaraa, varoitetaan tietyömaasta, etsitään läheltä harrastusryhmiä tai ihmisiä järjestämään vaikkapa juhlia naapurustoon. Kyseessä on ikään kuin yksilöllistynyt kollektiivinen toiminta, jossa arjen tekemisen kautta osallistutaan yhteiskuntaan ja myös muutetaan sitä. Tällaista osallistumista on tutkinut ruotsalainen Michele Micheletti. Hän kuvaa tällaista toimintaa vastuun kantamiseksi yhteisestä hyvinvoinnista niin, että ihmiset omista lähtökohdistaan luovat niitä arjen ja kohtaamisen areenoita, joissa he yhdessä käsittelevät ja ratkovat hyvään elämään liittyviä haasteita. Tässä mielessä arjen toiminta voi olla poliittista luonteeltaan. Se ei kuitenkaan suuntaudu poliittiseen järjestelmään vaan omaan lähiympäristöön tai verkostoihin, joissa ihminen haluaa olla mukana. Näin rakennetaan myös uudenlaista sosiaalista infraa ja vaikutetaan niihin asioihin, jotka koetaan omassa elämässä tärkeäksi.

On pohdittava rohkeasti, miten voidaan luoda yhteisiä kohtaamisen tiloja ja mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen dialogiin. Poliittisten uudistusten yhteydessä tulisi myös miettiä, eriyttävätkö ne vai yhdistävätkö ne meitä. Ruotsissa on visioitu esimerkiksi kaikkia koskevaa kansalaisuuspalvelusta. Nuorisotutkija Sanna Aaltonen on todennut nykyistä hallitusohjelmaa analysoineessa kirjoituksessaan, että luottamuksen lisäämiseksi saatettaisiin digiloikan sijaan tarvita välittämisen- ja huolenpitoloikkaa. Tällöin resursseja kohdennettaisiin merkityksellisiin kasvokkain tapaamisiin esimerkiksi työtä ja paikkaansa etsivien nuorten kanssa.

Luottamus ja yhteenkuuluvuus ovat asioita, joita ei saavuteta vain puheen tasolla. Keskustelut ja aito dialogi ovat parhaimmillaan hyvä keino, mutta ylhäältä päin luodut foorumit tuskin yksin riittävät. Sen sijaan, jos tarkastelukulma muutetaan koskemaan rakenteita ja instituutiota, jotka synnyttävät ja ylläpitävät keskinäistä ymmärrystä ja luottamusta, niin ollaan pitkäaikaisen vaikuttavuuden äärellä. Onkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että yhteiskunnan rakenteilla ja instituutioilla on ilmifunktion lisäksi myös piilofunktioita. Esimerkiksi kyläkoulut ja kirjastot ovat asioita, joiden piilofunktioita pitäisi tehdä paremmin näkyviksi.

Kompleksisessa maailmassa pitäisi pystyä arvottamaan asioita muustakin näkökulmasta kuin pelkästään talouden kannalta. Vaikka esimerkiksi kirjasto maksaa, niin on arvioitava sen kustannusten lisäksi myös sen laajaa vaikuttavuutta esimerkiksi hyvinvointiin, koulutukseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tällaista laajempaa ymmärrystä vaikuttavuudesta pitäisi lisätä myös politiikassa.

Ehdotus C

KUULEMISESTA KANSALAIKESKUSTELUUN

Mikäli poliittisista kysymyksistä ja etenkin yhteiskuntaa voimakkaasti jakavista aiheista käytäisiin rutiinomaisemmin fasilitoituja kansalaiskeskusteluja, voisi politiikkaan osallistumisen kokemus merkittävästi kasvaa. Mikäli päätöksentekijät sitoutuisivat kokeilemaan ja olemaan mukana deliberatiivisissa kansalaiskeskusteluissa, voisi se laajentaa heidän ymmärrystään ihmisten huolista. Parhaimmillaan deliberatiivisten kansalaiskeskustelujen käyttöönotto esimerkiksi kansalaisaloitteiden ja mahdollisten kansanäänestysten yhteydessä voisi tuottaa huomattavasti parempia ja jalostuneempia näkemyksiä sekä poliitikoille että kansalaisille kyseessä olevasta asiasta. Myös puolueet voisivat hyödyntää kansalaiskeskusteluja omassa ohjelmatyössään. Tulevaisuudessa politiikassa on kuulemisesta siirryttävä aitoon keskusteluun kansalaisten kanssa.

Suomalaisen yhteiskunnan tällä hetkellä kohtaamat haasteet vaativat uudenlaista demokraattista keskustelukulttuuria ja tapoja kanavoida kansalaisten mielipiteet päätöksentekoon. Lisääntyvä eriarvoisuus edellyttää osallistumismuotoja, joiden avulla turvataan eri väestöryhmien edustus päätöksenteossa. Maahanmuutto toimii esimerkkinä kysymyksestä, joka jakaa kansalaisia mielipideleireihin, joiden välille on vaikeaa synnyttää keskustelua ilman fasilitoituja toimintamalleja. Äänestysaktiivisuus on laskussa, ja erityisesti nuoret valitsevat myös yhä useammin uusia, yhden asian ympärille keskittyviä osallistumiskeinoja perinteisen vaali- ja puolueosallistumisen sijaan.

Deliberatiivisen demokratian menetelmät voisivat laajasti käyttöön otettuna olla apuna paremman osallisuuden luomisessa demokraattisissa prosesseissa ja kansalaismielipiteen huomioimisessa. Deliberatiivisella demokratialla tarkoitetaan keskusteluun ja harkintaan pohjautuvaa demokratiaa. Siihen sisältyy ajatus, että kaikilla kansalaisilla tulisi olla oikeus osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon ja tulla informoiduksi päätöksentekoon vaikuttavista seikoista. Toisaalta päätöksentekijöiden pitäisi julkisesti perustella

päätöksiiän. Deliberaatiomalleihin kuuluu ajatus fasiloituiduista kansalaiskeskusteluista, joiden avulla politiikassa meneillään olevia asioita voidaan punnita keskustellen ja löytää niihin parempia ja hyväksytympiä lopputuloksia. Konkreettisesti kysymys on siis ihmisten kokoontumisesta yhteen keskustelemaan yhteisesti tärkeistä asioista. Internetaikana oikeiden kohtaamisten arvo myös korostuu verkkokeskustelujen sijaan.

Deliberatiivisista kansalaiskeskusteluista on paljon kokemusta ympäri maailmaa. Yksi esimerkki on esimerkiksi satunnaisotannalla valitut kansalaisraadit, jotka arvioivat erilaisia vaihtoehtoja koskien suoran kansanäänestysten mahdollisia tuloksia. Kansalaiskeskusteluissa muodostetaan näkökulmia erilaisiin äänestystuloksiin. Esimerkiksi Yhdysvaltojen Oregonissa nämä näkökulmat on sitten postitettu jokaiseen kotiin auttamaan äänestyspäätöksessä. Kansalaisraadit eli arviointipaneelit ovat Oregonissa tuottaneet äänestys suosituksia muun muassa kriminaalipolitiikasta, talouspolitiikasta, geeni muuntelusta ja eläkepolitiikasta. Tanskassa kansalaisraadit ovat puolestaan arvioineet erilaisten teknologioiden käyttöönoton vaikutuksia.

Vuosina 2010–2014 Oregonissa toteutettujen arviointipaneelien osalta on havaittu, että suuri osa äänestäjistä on ollut tietoisia arviointipaneelin olemassaolosta. Lisäksi kaksi viidestä äänestäjästä myös perehtyi paneelin suosituksiin. Rohkaisevaa on myös se, että arviointipaneelit ovat lisänneet äänestäjien tietotasoa kansanäänestysten kohteena olevista poliittisista kysymyksistä 10–20 prosentilla. Suomessa arviointipaneelija voitaisiin hyvin soveltaa kansanäänestysvaihtoehtojen arvioinnissa joko valtiollisella, maakunnallisella tai kunnallisella tasolla.

Suomessa toteutettujen deliberatiivisten toimintamallien kokeilujen määrä on vielä melko vähäinen. Kansalaisraateja on kuitenkin toteutettu jo kymmeniä, samoin deliberatiivisia World Café -tilaisuuksia. Åbo Akademi on toteuttanut kolme laajaa deliberatiivisen mielipidemittauksen ihanteista ammentavaa kansalaisdeliberaatiokoetta. Myös osallistuvan budjetoinnin kokeiluja on ollut jo muutamia, joskin siitä voidaan kiistellä, luetaanko osallistuva budjetointi deliberatiivisen demokratian käytännöksi.

Deliberatiivisen demokratian kokeiluja voitaisiin tehdä Suomessa huomattavasti nykyistä enemmän. Tähänastiset hankkeet on tehty pienellä rahoituksella, koskien melko pieniä kysymyksiä ja ilman selkeää, etukäteen määriteltyä kytköstä päätöksentekoon.

Mikäli esimerkiksi eduskunta päättäisi soveltaa deliberatiivista mallia jonkun suuremman kysymyksen käsittelyssä yhdessä kansalaisten kanssa, voisi se nostaa suomalaista demokratiaa, osallisuutta ja päätöksentekoa aivan uudelle tasolle. Huoli siitä, että deliberatiiviset keskustelut tavoittavat vain ne, jotka ovat jo ennestään aktiivisia, on vilahtanut usein perusteluissa koskien sitä, miksei deliberatiivisia menetelmiä oteta laajemmin käyttöön. Huoli on toki oikeutettu, mutta samankaltaiset ongelmat koskevat myös perinteistä äänestämistä, osa ihmisistä jää aina kotiin. Siksi deliberatiivisten menetelmien kokeiluissa pitäisi kiinnittää huomiota niiden laatuun, osallistujien houkutteluun ja laajojen joukkojen mukaan saamiseen sekä aitoon linkkiin päätöksentekoon ja päätöksentekijöihin. Tämä vaatii toimijoilta kuten puo-

lueilta ja hallinnolta uudenlaista osaamista; fasilitoitujen keskustelujen toteuttamista ja osallistumista niihin.

Sitra tulee kokeileman vuonna 2017 Erätauko-hankkeessa erilaisia tapoja käynnistää rakentavaa yhteiskunnallista kansalaiskeskustelua. Erätauko-tapahtumia järjestetään ympäri Suomea. Tavoitteena on, että malli olisi vuonna 2018 käytössä mihin tahansa aiheeseen, josta kaivataan rakentavaa eri näkökulmien ymmärtämistä ja kohtaamista.

Ehdotus D

PUOLUEIDEN TOIMINTATAPOJEN RADIKAALI UUDISTAMINEN

Puolueiden on löydettävä uusia toimintatapoja, mikäli ne haluavat säilyttää oikeutuksen toimia demokratian ja osallisuuden ytimessä. Ihmisten on voitava vaikuttaa puolueiden toimintaan ja linjaan. Esimerkiksi puolueiden jäsenyyden, ohjelmakehityksen, valmistelutyön, ideoinnin ja äänestämisen avaamista tulisi edistää. Puolueiden pitäisi olla aidossa vuorovaikutuksessa ihmisten ja ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Keinovalikoimaa olisi mahdollista kasvattaa voimakkaasti nykyisestä. Johtajiakin voisi puolueilla olla useita aina kulloiseenkin asialistan aiheeseen liittyen. Puolueiden olisi oltava olemassa kansalaisia ja heidän osallistumistaan varten, ei toisinpäin.

Puolueet ovat yksi edustuksellisen demokratian ytimessä olevista toimijoista ja niiden käsissä on paljon valtaa. On mahdollista, että tulevaisuudessa puolueiden rinnalle syntyy myös uusia organisoituneen vaikuttamisen kanavia, joita emme vielä edes osaa kuvitella. Tällä hetkellä puolueet asettavat vaalien agendan ja ehdokkaat sekä nauttivat puoluetukia toimintansa turvaamiseen. Lisäksi niiden hallussa on suuri määrä näkymätöntä valtaa esimerkiksi virkänimityksissä.

Monet indikaattorit osoittavat, että puolueet ja puoluejärjestelmät eivät täytä niitä vaatimuksia, joita varten ne on aikanaan luotu. Poliittisessa puheessa kuitenkin kuullaan usein, että demokratia voi toteutua vain puoluejärjestelmän kautta. Jos asian katsotaan olevan näin, puolueiden tulisi olla erittäin huolestuneita tilanteessa, jossa vain kuusi prosenttia suomalaisista kuuluu puolueisiin. Mikäli puolueet asetetaan demokratian toimivuuden edellytykseksi, niiden rapautuminen on merkki koko järjestelmän rapautumisesta.

Ihmiset eivät halua odottaa vuosia päästäkseen vaikuttamaan jonkun puolueen kautta. Monimutkaiset ja osin näennäisdemokraattiset valta- ja järjestörakenteet, tehottomat kokouskäytännöt, muu byrokratia ja vaikeaselkoinen järjestöllinen kieli eivät lisää puolueiden vetovoimaa. Järjestöperinteiden vaaliminen ei saisi ohittaa toiminnan tulevaisuuden miettimistä.

Viime vuosina on tehty lukuisia ehdotuksia siitä, miten puolueet voisivat uudistaa toimintatapojaan vastaamaan 2000-luvun tarpeisiin. Joitain uudistuksia onkin toki tehty, ja jotkut puolueet ovat avanneet esimerkiksi äänestyksiä johtopaikoista koko jäsenkunnalle tai mahdollistaneet suoraan emopuolueeseen liittymisen. Silti edelleen olisi mahdollista tehdä monenlaisia uudistuksia, jotka saattaisivat antaa uutta pontta puolue toimintaan.

Vuoden 2016 aikana ilmestyi kaksi hyvin käytännönläheistä julkaisua, joissa puolueille annettiin erilaisia ideoita uudistumiseen. SDP:n ajatuspaja Kalevi Sorsa -säätö julkaisi raportin *Kenen demokratia?* ja EVA pamfletin *Pelastakaa puolueet*. Molemmat teokset ovat kiinnostavia, koska ne ovat syntyneet politiikan sisältä päin; toinen puolueen ajatuspajan tekemänä ja toinen politiikan pitkäaikaisten sisäpiiriläisten. Molemmissa painotetaan voimakkaasti vuorovaikutusta puolueiden, ihmisten ja ympäröivän yhteiskunnan kesken. Näiden teosten sisältämien ehdotusten pohjalta on tähän alle koottu joukko ratkaisuja puolueiden toiminnan parantamiseksi ja puolue toimintaan osallistumisen kynnyksen madaltamiseksi.

Puolueiden jäsenyyksissä voisi olla erilaisia kategorioita kuten esimerkiksi perinteiset jäsenet, sidosjäsenet ja kannattajiksi rekisteröityneet. Oikeudet voisivat vaihdella, mutta kaikki jäsenyydet saisivat äänestää esimerkiksi puolue johdosta. Toiminnan pitäisi suuntautua ulospäin. Tärkeämpää kuin puhdasoppisuus tulisi olla se, mitä ihmisillä on annettavaa. Kaikkien halukkaiden pitäisi päästä hakemaan erilaisiin valmisteluryhmiin ja vaikuttamaan niiden kautta suoraan puolueen työhön.

Puolueet voisivat etsiä ja rekrytoida vahvistuksia ei-ideologisin perustein monenlaisten osaajien joukosta ja vahvistaa näin osaamista monilla eri aloilla. Kun nykyisin uusi puolue valitsee ensin puheenjohtajan ja puoluesihteerin, uudenlainen puolue loisi verkoston. Verkostoa voisi vetää useampi henkilö yhden sijasta.

Hierarkioiden madaltaminen ja joukkoistaminen tarkoittaisivat vallan luovuttamista useampiin käsiin. Näin voisi myös syntyä uusia tähtiä nykyisen johdon ympärille. Puheenjohtajan sijasta esillä voisi olla laaja kavalkadi valovoimaisia poliitikkoja, joilla olisi erilaisia ideoita. Maailman muutettaisiin erilaisilla projekteilla, joita eri ihmiset voisivat vetää. Puolueilla voisi olla hetkellisesti monta johtajaa eri teemojen mukaan. Yksi henkilö esimerkiksi terveyttä koskevissa teemoissa, toinen vaikkapa turvallisuuspolitiikassa ja niin edelleen. Ajatukset kilpailisivat keskenään ja ne voisivat olla hyvinkin ristiriidassa keskenään. Nykyisissä puolueissa hyvin pieni sisäpiiri tekee lopulta avainpäätökset ja ratkaisee puolueen roolin, puhutavan ja tunnelman. Poliittikka kapenee, jos vain pieni joukko osallistuu julkiseen keskusteluun ja sisältöjen tekoon.

Puolueiden tuotekehityksen tulisi olla orgaanista ja jatkuvaa. Puolueorganisaatiot eivät saisi itse tappa uusia ideoita, vaan tarvittaessa näin tekisi ympäröivä maailma. Uuden oppimisen pitäisi olla puolue toiminnan ytimessä. Tulevaisuuden puolueet eivät antaisi suoria toimintaohjeita vaan loisivat skenaarioita, joista valittaisiin paras vaihtoehto ja puolueet kohdentaisivat energiansa siihen, miten ne parhaiten parantaisivat todennäköisyyksiään kulkea parhaita skenaarioita kohti.

Internetin mahdollisuuksia ei ole lainkaan vielä täysmääräisesti hyödynnetty puolue työssä. Kehitystä voisi tapahtua sellaisen nettipuoluejärjestelmän suuntaan, jossa kansalaiset voivat vaikuttaa projektiluontoisesti itselleen tärkeisiin asioihin äänestämällä eri puolueita tarpeen mukaan. Verkon kautta voisi vaikuttaa myös esimerkiksi puolueiden henkilövalintoihin sekä politiikan sisältöihin. Puolueiden tulisi huomioida, että liikkuva äänestäjä voi olla samanaikaisesti useamman puolueen äänestäjä. Puolueiden tulisi avata päätöksentekoa ja alentaa kynnystä osallistumiseen. Erilaisten kansanäänestysten laajempi käyttö uuden teknologian avulla voisi toimia päätöksenteon tukena. Tätä voitaisiin hyödyntää myös puolueiden jäsenäänestyksissä erilaisista linjakysymyksistä ja puolueiden johdosta. Tulisi hyväksyä, että jäsenäänestykset eivät välttämättä pysyvästi lisää jäsenmäärää. Ne voisivat kuitenkin lisätä jäsenten aktiivisuutta.

Puolueiden toiminnan suurimpia ongelmia on aidon vuorovaikutuksen puuttuminen ulkomaailman kanssa. Tätä lisäämällä voitaisiin monia osallistumisen haasteita mahdollisesti ratkoa. Myös tieteen tai teknologian kehityksestä voitaisiin ottaa oppia. Näillä molemmilla aloilla on tärkeää kehittää ajattelua ja ratkaisuja koko ajan paremmiksi. Tähän kuuluu omien tuotosten kriittinen tarkastelu ja edelleen kehittäminen suuremmalla joukolla. 2000-luvulla on vaikeaa kuvitella, ettei tällainen lähestymistapa olisi erityisen tärkeä politiikan tekemisessä.

Ehdotus E

PITKÄN AIKAVÄLIN POLITIIKAN TYÖKALUJEN HYÖDYNTÄMINEN

Tulevien sukupolvien oikeudet on otettava entistä paremmin huomioon demokraattisessa päätöksenteossa. Suomessa on erinomaisia tulevaisuusorientoituneita pitkän aikavälin politiikan työkaluja kuten esimerkiksi eduskunnan tulevaisuusvaliokunta, tulevaisuusselonteko ja Kansallinen ennakointiverkosto. Näissä puitteissa tehty työ tulisi entistä paremmin ottaa strategisesti ja kattavasti käyttöön päätöksenteon tueksi.

Mikäli puhutaan sellaisista aiheista kuin ilmastonmuutos, eläkkeet, erilaisten katastrofien ehkäisy, maahanmuutto, turvallisuuspolitiikka, koulutuspolitiikka, tulevaisuuden demografiset muutokset ja teknologia on puhuttava paljon pidemmistä aikajaksoista kuin vaalikaudet.

Demokratioiden haasteet tällaisissa asioissa liittyvät poliittisen järjestelmän toimintaan. Poliitikkojen intressi tulla valituksi seuraavalle kaudelle, tiedolliset haasteet liittyen monimutkaisten ongelmien tulevaisuusvaikutuksiin, rajalliset resurssit ja äänestäjien kärsimättömyys vaikeuttavat tulevaisuusorientoitunutta päätöksentekoa. Samaan aikaan, kun vaatimukset politiikan työkalujen päivittämiseksi 2020-luvulle voimistuvat, on myös mietittävä, miten tällaisessa maailmassa toimitaan pitkäjänteisesti ja strategisesti. On pohdittava, miten pitkän aikavälin politiikkaa tehdään. Mitään ihmeläakeitä lyhytnäköisestä politiikasta eroon pääsemiseen ei ole. Toimivan hallinnon edellytyksenä on jatkuva sopeutuminen ja uusien suuntien etsiminen, jotta pystytään toimimaan nykyisyydessä mutta ottamaan huomioon pitkän aikavälin haasteet.

Hallintojärjestelmä, joka ottaa hyvin huomioon pitkän aikavälin strategiset tavoitteet, on ennakoiva, systeemilähtöinen, resilientti, tietopohjainen, kokeileva ja osallistava. Työkalut, joilla näihin toimintatapoihin päästäisiin, voivat olla esimerkiksi oikeudellisia. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset juridiset instrumentit, jotka kuuluvat YK:n sopimuksiin. YK:n peruskirja vuodelta 1945 julistaa, että YK:n vakaana tahtona on pelastaa tulevat sukupolvet sodan vitsaukselta. Vuonna 2015 YK:n kestävän kehityksen tavoitteet puolestaan asettavat globaalin hallinnon tehtäväksi köyhyyden ja nälän poistamisen. Myös hallitukset esimerkiksi Etelä-Afrikassa ja Walesissa ovat muotoilleet erilaisia pitkän aikavälin ajattelua sisältäviä lakeja liittyen tulevien sukupolvien oikeuksiin.

Monien komiteoiden ja neuvostojen tehtävänä eri maissa on arvioida politiikkaa tulevien sukupolvien näkökulmasta. Esimerkiksi Uudessa-Seelannissa toimii ympäristökomissaari ja Iso-Britanniassa luonnonvarakomitea, jonka tehtävänä on tukea ja parantaa luonnonvaroihin liittyviä toimenpiteitä pitkän aikavälin näkökulmasta. Walesissa taas toimii tulevien sukupolvien komissaari ja Ruotsissa on ollut tulevaisuusministeri.

Suomessa on olemassa jo joukko hyviä pitkän aikavälin politiikkaa tukevia asioita. Näitä ovat:

Tulevaisuusselonteko: Tulevaisuusselonteko tehdään kerran neljässä vuodessa jostakin tietystä teemasta. Siinä pohditaan valitun teeman strategisia kysymyksiä 10–20 vuoden aikajänteellä. Tulevaisuusselonteko toimii hallituksen ja eduskunnan tulevaisuuskeskustelun pohjana.

Tulevaisuusvaliokunta: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta perustettiin vuonna 1993 ja sen asema vakinaistettiin vuonna 2000. Tulevaisuusvaliokunta valmisteleo eduskunnan vastauksen tulevaisuusselontekoon sekä tuottaa eduskunnalle näkemystä tulevaisuuden muutostekijöistä ja niiden vaikutuksista.

Tulevaisuusksatsaukset: Ministeriöiden tulevaisuusksatsaukset koskevat eri hallinnonaloja. Näiden pohjalta pyritään tekemään tilanne- ja tulevaisuusarvioita päätöksenteon tueksi.

Kansallinen ennakointiverkosto: Kansallinen ennakointiverkosto on valtioneuvoston kanslian vetämä avoin verkosto, joka kokoaa yhteen etenkin julkisten tahojen ennakointitoimintaa. Se myös edistää ennakointitiedon käyttöä päätöksenteossa. Ennakointiverkoston toimintaa ohjaa ennakointiluotsi, joka koostuu kokeneista ennakoinnin, tulevaisuustyön ja hallinnon asiantuntijoista.

Sitra: Sitra on Suomen itsenäisyyden juhlarahasto. Se perustettiin tulevaisuustaloksi 50-vuotiaalle Suomelle. Sitra sekä ennakoio että käytännössä toteuttaa tulevaisuusorientoituneita muutosprosesseja suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus: Tulevaisuuden tutkimuskeskus toimii Turun yliopiston alaisuudessa ja tekee monitieteellistä akateemista tulevaisuudentutkimusta. Se tuottaa myös tietoa vastuullisen päätöksenteon tueksi.

Kansainvälisestä näkökulmasta Suomi onkin edelläkävijä pitkän aikavälin politiikan työkalujen luomisessa. Olemassa olevia pitkän aikavälin hallinnollisia työkaluja pitäisi kuitenkin ottaa tulevaisuudessa entistä parempaan käyttöön ja vahvistaa muun muassa ennakointitiedon ja päätöksenteon välisiä linkkejä. Pitkäjänteisyyteen ja toisaalta ketteryyteen on pyritty esimerkiksi strategisella hallitusohjelmatyöskentelyllä jota tulisi edelleen kehittää.

Ehdotus F

UUDISTUVA, AVOIN JA IHMISKESKEINEN HALLINTO

Politiikan ja hallinnon pitää olla joustavampia ja toimia älykkäästi vastatessaan nopeasti muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin. Kehitysprojekteihin tarvitaan laajoja joukkoja ihmisiä, eikä ongelmia ratkaista yksittäisillä päätöksillä. Hallintoa tulisi johtaa strategisesti ja tietoon perustuen. Tärkeää on kyetä sujuvaan yhteistyöhön yli hallintorajojen. Tämä vaatii uudenlaisia kyvykkyksiä vuorovaikutukseen, keskusteluun ja palvelujen kehittämiseen yhdessä ihmisten kanssa yli perinteisten sillojen. Ihmiset arvioivat julkista hallintoa yhä enemmän sen tuottamien palvelujen ja kohtaamisten laadusta käsin. Hallinnon kanssa asiointi on ihmisten arjessa käytännön ilmentymä politiikan tuloksista.

Hallinnon tulisi kyetä toimimaan haastavassa kompleksisessa ympäristössä ennakoivasti, avoimesti, yhdessä kansalaisten sekä muiden toimijoiden kanssa. Nyky-yhteiskunnan ongelmat, kuten nuorisotyöttömyys ja syrjäytyminen, läpäisevät monta eri hallinnonalaa ja vaativat uudenlaista ajattelua ja otetta, jotta niihin pystytään vastaamaan riittävän nopeasti ja tehokkaasti. Yhteistyötä on tehtävä yli hallintorajojen. Toimiva yhteistyö edellyttää yhdessä rakennettua ja jaettua näkemystä tulevaisuuden suunnasta. Sitra on ollut mukana edistämässä strategisen hallitusohjelman idean käyttöönottoa. Parhaimmillaan strateginen hallitusohjelma mahdollistaa pitkäjänteiset visiot, mutta jättää nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä mahdollisuuksia ketteriin toimintatapoihin.

Kansalaisille tulee myös tarjota enemmän mahdollisuuksia osallistua hallinnon ja palvelujen kehittämiseen. Hyviä mallin tarjoaa osallistava budjetointi, jossa esimerkiksi tietyn asuinalueen ihmiset päättävät yhdessä alueen koskevasta rahanjaosta. Internet tarjoaa uusia vaikuttamisen välineitä, joita aktiiviset kansalaiset ovat alkaneet oma-aloitteisesti hyödyntää. Sosiaalisessa mediassa virinneet katutapahtumat ovat juurtuneet luontevaksi osaksi kaupunkikuvaa, ja hallinto on toiminut näissä usein sujuvasti kumppanina.

Virkamieskuntaa pitäisi kouluttaa avoimeen hallintoon. Yhä oleellisempaa on sujuva yhteiskehittäminen kansalaisten kanssa. Usein uudenlaiset yhteistyön mallit vaativat uudenlaisia kyvykkyksiä julkiselta hallinnolta kuten fasilitointi-, design-, osallistamis- tai teknologiaosaamista. Ihmisten toiminnan ymmärtäminen on myös tärkeää. Esimerkiksi antropologia ja humanistiset tieteet voivat antaa tähän hyödyllisiä näkökulmia. Onkin tärkeää pitää huolta siitä, että tällaista monipuolista osaamista etsitään ja kerrytetään julkishallintoon.

Isoja yhteiskunnallisia muutoksia ei voi toteuttaa kertarysäyksellä, joten muutostyö on hyvä aloittaa askel kerrallaan ja virheistä oppien. Muutoksen kannalta oleelliset toimijat pitää tuoda yhteen sellaiseen ympäristöön, jossa he voivat vapautuneesti ja ohjatusti yhdessä muodostaa vision toivotusta tulevaisuudesta ja polkuja siihen pääsemiseksi. Kehitettyjen ratkaisujen toimivuutta voidaan seuraavaksi testata konkreettisilla kokeiluilla. Lyhyet ja rajatut kokeilut ovat edullisia toteuttaa ja toimivat uusien ideoiden tuotekehittelynä. Kokeilun avulla voidaan testata nopeasti, toimisiko uudenlainen toimintamalli laajemmin yhteiskunnassa. Suomessa julkishallinto onkin ottanut isoja askelia eteenpäin kokeilutoiminnan kehittämisessä. Tällä hetkellä kokeilutoiminta on osa hallitusohjelmaa. Kansainvälisessä mittakaavassa paljon huomiota on saanut perustulokokeilu, joka alkoi alkuvuodesta 2017. Perustulokokeilun aikaansaaminen monialaisen konsortion kesken on hieno esimerkki politiikan ja hallinnon yhteistyöstä tutkijoiden ja ajatuspajojen kanssa sekä laajan yhteiskunnallisen uudistuksen uudenlaisesta valmistelusta.

Ehdotus G

YHTEISET OPPIMISPROSESSIT PÄÄTÖKSENTEKOA VARTEN

Informaatiota pullistelevassa maailmassa asioihin on entistä vaikeampaa löytää suoraviivaisia vastauksia. Enää ei voida ajatella, että viisaus asuu yksin päätöksentekijän päässä. On myös epärealistista kuvitella, että päätöksentekijät automaattisesti lukisivat tuoreimpia tutkimuksia. Tulevaisuudessa päätöksentekijöiden, tiedon tuottajien ja ratkaisujen muotoilijoiden tulisi kokoontua yhteen oppimaan toisiltaan. Kellään ei yksin ole vastauksia maailman polttaviin ongelmiin. Kyse ei ole oppimisesta oppimisen vuoksi, vaan hyvän päätöksenteon välttämättömästä edellytyksestä. Koko päätöksenteon konsepti on uudistumassa. Sen sijaan, että tehtäisiin kertapäätös asioiden oikeasta tilasta, tulisi ennemmin sitoutua yhteiselle oppimis- ja kehittämismatkalle.

Monimutkaisen maailman vaikeisiin ongelmiin ei ole helppoja lääkkeitä. Yhdellä ihmisellä ei mitenkään voi olla kaikkea päätöksiin liittyvää tietoa. Isojen poliittisten uudistusten visioiminen ja läpivienti on käynyt hyvin hankalaksi.

Kompleksisuuden tutkijat korostavatkin yhteisten oppimisprosessien tärkeyttä, kun kompleksisuus haastaa totut tiedonkäytön mallit. Niitä tulisi merkittävästi lisätä päätöksentekoon. Jokainen ihminen on tiedolliselta kapa-

siteetiltaan rajallinen, mutta yhteistyössä muiden kanssa tätä kapasiteettia voidaan kasvattaa ja löytää aiemmin piiloon jääneitä ratkaisumahdollisuuksia.

Tiedon käytöstä päätöksenteossa puhutaan nykyisin hyvin mekanistisesta näkökulmasta: yliopistot ja tutkimuslaitokset tuottavat tietoa ja päätöksentekijöiden tulisi sitten omaksua sitä. Todellisuudessa näin ei juuri tapahdu. Viestinnän alalla tällaiset ”informaatioruiskumallit” on hylätty jo vuosikymmeniä sitten. Nopeassa maailmanmuutoksessa tarvitaan yhä enemmän meta-tutkimusta ja synteesejä, jotka eivät enää perustu niinkään tutkitun tiedon välittämiseen, vaan tieteellisen asiantuntemuksen vuorovaikutukseen päätöksentekijöiden kanssa.

Haasteena yhteisten oppimisprosessien luomisessa on nykyinen poliittisen päätöksenteon kulttuuri. Teollisen ajan malli hierarkian päällä istuvasta kaikkietävästä johtajasta istuu tiukassa. Poliittista päätöksentekoa ja tiedon käyttöä siinä tulisi ajatella oppimisprosessina ja ongelmanratkaisuna. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että eri toimijoiden pitäisi astua pois omalta mukavuusalueeltaan sekä antaa periksi mahdollisista ennako-oletuksistaan tai ideologisista lähtökohdistaan.

Georg Von Wrightin perintöä käsittelevässä seminaarissa presidentti Tarja Halonen tarjosi kiinnostavan näkökulman siihen, minkälaista auktoriteettia nykyinen kompleksinen aika tarvitsisi:

Näkisin oman kokemukseni pohjalta erilaisissa globaaleissa elimissä, että päätöksentekijöiden, tieteen, bisneksen ja kansalaisjärjestöjen olisi jollakin tavalla katsottava samaan suuntaan ja etsittävä yhdessä vastauksia maailman vaikeisiin ongelmiin. Tällä hetkellä näemme ihmisten etsivän vastauksia autoritaarisista johtajista. Mutta ei heillä ole tarjota toimivia vastauksia maailman polttaviin ongelmiin, vaan auktoriteetti olisi luotava uudelleen ihmisten välisen oppimisen tuloksena.

Presidentti Halosen tarkoittamia vastauksia ei löydetä muutaman ihmisen voimin suljettujen ovien takana, vaan erilaisten osaamisten kohdatessa. Sen sijaan, että tehtäisiin kertapäätös asioiden oikeasta tilasta, tarvitaankin yhteistä oppimis- ja kehittämismatkaa.

Toistaiseksi tiedontuotannon rahoitusta ei ole suunnattu niin, että tämän kaltaisia päätöksentekijöiden ja eri tahojen yhteisiä oppimisprosesseja nähtäisiin osana hallintoa. Rahoitus on suunnattu vahvasti tiedontuotantoon (tutkimusrahoitus) ja joiltakin osin tiedon hyödyntämiseen vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa (strateginen tutkimusrahoitus). Tulevaisuudessa voi näiden lisäksi kuitenkin nousta esiin uusi tiedon ulottuvuus, joka nimenomaan kattaisi tiedon yhteisen prosessoimisen, tulkitsemisen sekä hyödyntämisen ongelmanratkaisussa.

Ehdotus H

LÄPI ELÄMÄN KESTÄVÄ KOULUTUS

Koulutus on toimivan demokratian kulmakivi. Kun väestö elää länsimaissa koko ajan pidempään, on mietittävä, miten oppiminen voitaisiin tuoda osaksi koko elämänkaarta. Enää ei riitä, että koulutusta on tarjolla vain elämän alkupäähän. ”Life long learning” ei saisi jäädä vain iskusanaksi, vaan sen olisi toteuduttava käytännössä. Osaratkaisuja voivat olla esimerkiksi yli 25-vuotiaiden kansalaisten opintotili, lyhyet alanvaihtoon liittyvät oppimiskokonaisuudet ja teknologian avittama verkko-oppiminen. Kyse on myös kannusteiden löytämisestä niin, ettei lisäkoulutus kasaannu vain ennestään hyväosaisille.

Yksi parhaimmista lääkkeistä teknologisen murroksen aiheuttamiin hankauksiin yhteiskunnassa on hyvä peruskoulutus ja -tutkimus. Väestön ikääntyessä kovaa vauhtia ei tulevaisuudessa enää riitä, että ihmisen koulutus suunnataan ainoastaan elämän alkupäähän. Puheen tasolla jäänyt ”life long learning” olisi saatava toteutumaan myös käytännössä. Kun nuorista on tulossa vähemmistö, on yhteiskuntien uudistumiskyky ja tulevien sukupolvien hyvän elämän turvaaminen vaarassa. Kysymys on myös tasa-arvosta, ylisukupolvisesta oppimisesta ja mahdollisuuksista toimia aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä läpi elämän.

Nopeasti kehittyvä teknologia ja sen myötä tapahtuvat muutokset eri yhteiskunnan aloilla ja työelämässä puoltavat myös näkemystä siitä, että läpi elämän kestävä oppiminen on tulevaisuudessa yhä tärkeämpää. Teknologian nopea kehitys johtaa helposti eriarvoistumiseen myös muilla elämän alueilla sen monien heijastusvaikutusten kanssa. Jo nyt hyvin koulutetut osallistuvat aktiivisemmin politiikkaan. Tasa-arvo sekä demokratian ja osallisuuden toteutuminen ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Poliittinen osallistuminen on aina sidoksissa koko yhteiskuntajärjestelmään.

Laadukas koulutus on perinteisesti ollut yksi suomalaisen yhteiskunnan kulmakivistä. Se on luonut myös tasa-arvoa. Siksi koulutuksen merkitystä pitkien elinkaarien yhteiskunnissa olisikin uskallettava miettiä rohkeasti. Suomessa tehdään laadukasta vapaata sivistystyötä ja aikuiskoulutukseen osaa ottavien määrä on suuri. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2015 suomalaisista peräti 2,1 miljoonaa ihmistä otti osaa tutkintoon johtamattomaan aikuiskoulutukseen. Myös uudet verkko-oppimisen alustat eli MOOC:it, joiden kautta voi opiskella erilaisia määriä peruskursseista tutkintoihin maailman huippuyliopistoja myöten, ovat yleistymässä. Uudet teknologiat tulevat

muuttamaan koulutusta ja pääsy erilaisiin oppimisalustoihin ja materiaaleihin tulee helpottumaan. Keinoäly auttaa meitä pian louhimaan yhä laadukkaampaa dataa ja virtuaalitodellisuus voi auttaa globaalien oppimisalustojen tuomisessa lähelle opiskelijaa. Monenlaiset opetusmuodot kuten esimerkiksi vertaistuki ja mentorointi tulevat koko ajan saavutettavammiksi teknologian ja uusien alustojen myötä.

Tällä hetkellä elämänpituisen oppimisen mahdollisuuksia hyödyntävät eniten ne, jotka ovat jo muutenkin hyvinvoivia ja korkeasti koulutettuja. Esimerkiksi online-verkkoalusta Courseran kautta opiskelevista yli 80 prosentilla on jo valmiina yliopistotason tutkinto. Siksi olisi myös mietittävä, voitaisiinko läpi elämän kestävä oppimista tukea ja siihen kannustaa yhä laajemmin ja inklusiivisemmin.

Singaporessa kaikilla yli 25-vuotiailla kansalaisilla on oma oppimistilinsä, jonka kautta he voivat maksaa aikuisopinnoistaan. Suomessakin olisi syytä harkita tämän tyyppisiä ratkaisuja. Myös keskustelussa oleva perustulo voitaisiin liittää jonkinlaisiin läpi elämänkaaren toistuviin vapaavalintaisiin koulutusjaksoihin. Singaporessa oppimistilistä on toistaiseksi saatu erittäin hyviä kokemuksia. Myös Ranskassa suunnitellaan kansalaisten opintotiliä aikuiskoulutusta varten.

Oppiminen aikuisiällä on hyvin tehokasta silloin, kun se tapahtuu työn yhteydessä. Esimerkiksi ammattiliitot voisivat olla tärkeässä roolissa miettimässä innovatiivisia koulutautumismahdollisuuksia. Ammattiliitoilla on mahdollisuus seurata eri aloja koskevia trendejä tiiviisti ja miettiä niiden myötä koulutustarpeita käytännönläheisesti. Esimerkiksi Tanskassa työntekijäliitot, työnantajat ja hallitus kokoontuvat säännöllisesti yhdessä miettimään kunkin alan tulevaisuutta ja trendejä osaamistarpeiden näkökulmasta. Näin koulutustoimia liitetään yhteen tulevaisuudennäkymien kanssa. Suomessa SAK on ehdottanut muun muassa avoimia ammattiopistoja, alanvaihtoon tähtääviä lyhyitä opintokokonaisuuksia, aikuiskoulutustuen uudistamista niin, että sitä voisi käyttää myös osa-aikaopiskeluun tai lyhyisiin opintojaksoihin, sekä työssä käyville tarjottavaa uraohjausta.

Myös järjestö- ja vapaaehtoistyössä hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen työelämässä voisi tarjota mahdollisuuksia. Sitra ja Suomen Partiolaiset ovat kehittäneet aloitetta, jossa kehitettäisiin vapaaehtoistyössä hankittua osaamisen tunnistamista.

Verkkoalustoilla oppiminen jatkaa varmasti kasvuaan. On kiinnostavaa nähdä, syntyykö verkko-opiskelun tueksi yhteisöllisiä toimintamuotoja. Esimerkiksi niin, että verkko-opiskelua tuettaisiin niiden osalta, joiden oma motivaatio ei yksin riitä. Esimerkiksi vapaassa sivistystyössä voitaisiin ehkä hyödyntää globaaleja oppimisalustoja, mutta luoda myös fyysisiä yhteisöjä tai opintopiirejä.

Koulutuksessa nähtiin 1900-luvulla huikeita innovaatioita. Ne ovat olleet ratkaisevia myös demokratian kehityksen kannalta. 2000-luvun kunnianhimon tason ei soisi jäävän yhtään vähäisemmäksi.

Ehdotus I

GLOBAALIA PÄÄTÖKSENTEKOA JA LÄHIDEMOKRATIAA

Maailmassa on useita häijyjä ongelmia, joita ei voida ratkaista kansallisvaltioiden rajojen sisällä. Globalisaation aiheuttamat hyödyt ja haitat, luonnonresurssien jakaminen sekä ilman, veden ja viljelymaiden puhtaus ovat esimerkkejä aiheista, jotka koskettavat kaikkia maapallon asukkaita. Niihin liittyvät globaalit haasteet on ratkottava. Ihmisten olisi kuitenkin myös paikallisesti koettava, että he voivat aidosti vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. Siksi lähidemokratian ja osallisuuden kehittäminen on yhä tärkeämpää.

Monet tutkijat ja kansalaisjärjestöt pohtivat ratkaisuja globaalin päätöksenteon parantamiseksi. Nämä ratkaisuehdotukset ansaitsevat todellista huomiota. Lisäksi poliitikkojenkin tulisi avoimesti tarjota omia näkemyksiään globaalien haasteiden ratkaisusta yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Globaalihallinta ja globaalidemokratia ovat pitkään olleet teemoja, jotka on poliittisessa keskustelussa ohitettu. Niitä on pidetty liian työläinä tai utopistisina aiheina kuuluakseen vakavasti politiikan ja puolueiden agendalle. Vuonna 2016 globalisaatio palasi kuitenkin politiikan agendalle, kun presidentiksi valittu Donald Trump ilmoitti Yhdysvaltojen luopuvan vapaakauppasopimuksistaan, jotta teollisten työpaikkojen katoaminen Yhdysvalloista loppuisi. Jää nähtäväksi, miten Trumpin aiheet toteutuvat. Silti keskustelua globalisaation vaikutuksista ei voi enää ohittaa.

Kehittyneiden maiden taloudet eivät enää yksinkertaisesti rakennu vain tavaroiden valmistukselle ja niiden viennille. Nykyisin maat toimivat osana globaaleja arvoketjuja, ja maiden saamat tulot perustuvat tässä arvoketjussa mukana oloon. Esimerkiksi Suomessa tehdään korkean teknologian komponentteja, mutta ei välttämättä näistä komponenteista tehtävää lopputuotetta. Globalisaatiokehityksen lopettaminen ei olekaan niin yksinkertaista kuin ärhäkissä väittämässä halutaan antaa ymmärtää. Toisaalta globalisaation kehityksestä syrjään jääneet olisi voitu jo ajat sitten ottaa paremmin huomioon päätöksenteossa. Jo pitkään tutkimuslaitokset ja kansalaisjärjestöt ovat ehdottaneet erilaisia malleja globaalin hallinnan ja demokratian lisäämiseksi. Jokaisen poliittisen toimijan ja puolueen olisi myös otettava vakavasti globaali ulottuvuus ja annettava omia ehdotuksiaan kansalaisille siitä, miten globaaleja haasteita heidän näkemyksensä mukaan ratkotaan.

Globaalihallintaa pohtinut Dani Rodrik on todennut, että vaihtoehdot globalisaation hallinnan mahdollisuuksiksi olisivat joko todellisen ylikansallisen demokratian luominen tai palaaminen kansallisvaltiokeskeisyyteen.

Ensimmäisessä vaihtoehdossa kansallinen päätäntävalta luovutettaisiin jonkinlaisen demokraattisen poliittisen prosessin kautta globaaleille instituutioille. Tämänkaltainen globaalihallinta hoitaisi maailmanlaajuisesti monia perustuslaillisten demokratioiden keskeisiä toimintoja.

Toisessa vaihtoehdossa demokraattinen hallinto ja poliittiset yhteisöt keskittyvät enimmäkseen kansallisvaltioihin. Tällöin paikallisia demokraattisia perusrakenteita ja prosesseja tulisi voimistaa niin, että globalisaation legitimitetti parantuisi. Ajatus täydellisestä hyperglobalisaatiosta hylättäisiin, mutta tilalle voisi tulla maltillinen ja paremmin haittoja taklaava globalisaatio. Mikäli maailmantalouden institutionaalinen infrastruktuuri rakennetaan ottamaan hyvin huomioon kansallisvaltiot ja niiden erot, voivat maat kehittää vapaasti niille parhaiten sopivia paikallisia säädöksiä ja instituutioita. Esimerkiksi eurooppalaiset yleensä valitsevat mieluummin kattavamman toimeentuloturvan ja korkeammat verot kuin amerikkalaiset.

Suomessa esimerkiksi Teivo Teivainen ja Heikki Patomäki ovat hahmottelleet poliittisia aloitteita, jotka voisivat vahvistaa globaalia osallisuutta ja demokratiaa. He mainitsevat esimerkkinä maailmanparlamentin, joka olisi ehkä suoraviivaisin tapa demokratisoida maailmanjärjestelmää. Maailmanparlamentti voisi esimerkiksi käydä globaaleja keskusteluja ja toteuttaa kansainäänestyksiä, joissa tilastollisesti edustavalta otokselta maailman kansalaisia kysyttäisiin mielipiteitä globaaliin demokratiaan liittyvissä kysymyksissä. Teivainen ja Patomäki esittävät myös maailmanlaajuisia veroja. Heidän mukaansa tällaisia voisivat olla esimerkiksi valuutanvaihtovero, saastevero ja telekommunikaatiovero. Veroilla kerättyjä varoja voitaisiin käyttää globaalin rahaston kautta.

Eriarvoistumisen ongelmiin tulisi pyrkiä vastaamaan, jotta reiluuden tunne yhteiskunnissa voimistuisi. Niin kauan kuin kuivuus, äärimmäinen köyhyys, väkivalta, nälkä, taudit ja mahdollisuuksien puute ovat kehitysmaiden osa, niiden väestöstä moni haluaa muuttaa pois etsivät parempaa. Todellinen globaali yhteistyö ja on ainut tapa, joilla länsimaiset yhteiskunnat voivat pitkällä aikavälillä purkaa oman sisäisen jännitteensä liittyen maahanmuuttoon.

Tulevaisuudessa myös paikallisuus tulee todennäköisesti korostumaan globaalin rinnalla. Toimivan demokratian edellytys on, että ihmiset kokevat pääsevänsä vaikuttamaan omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Globaalihallinnan mallien ohella myös tutkijoiden ja kansalaisjärjestöjen mallit lähidemokratian parantamiseen ansaitisivat huomattavasti nykyistä enemmän huomiota. Suomessa ollaan valtavan uudistuksen äärellä kun lähitulevaisuudessa muodostetaan uutta maakuntahallintoa. Ei ole lainkaan itsestään selvää että pelkästään hallinnollisesti kunnianhimoinen ratkaisu riittää, myös demokratian toteutumiseen ja osallistumisen voimistamiseen tulisi kiinnittää uudistuksen yhteydessä huomiota. Kun sosiaali- ja terveysasiat siirtyvät pois kuntien päätäntävällästä on vaara että kansalaisten yhteys lähipäätök-

sentekoon heikkenee. Toisaalta uudistus tarjoaa mahdollisuuden pohtia miten lähidemokratiaa voitaisiin kunnianhimoisesti voimistaa tulevaisuudessa. On ilmeistä että globaalin politiikkaulottuvuuden rinnalla yhä enemmän painoarvoa on annettava myös paikalliselle ulottuvuudelle osallisuuden vahvistamiseksi päätöksenteossa.

Ehdotus J

IDENTITEETTIPOLITIikka ON VAIKEA MUTTA PAKOLLINEN KESKUSTELUNAIHE

Taloudellinen eriarvoisuus ei ole ainut selittävä tekijä populististen puolueiden suosiolle. Myös arvoihin ja identiteettiin liittyvät näkemykset selittävät tätä suosiota. Identiteettiin ja arvoihin liittyvät keskustelut ovat vaikeita, koska mielipide-eroja ei välttämättä ole mahdollista kuroa yksiselitteisesti umpeen. Usein keskusteluihin liittyy myös uskonto. Esimerkiksi deliberatiivisten menetelmien avulla voitaisiin kuitenkin välttää kärjistyneitä vastakkainasetteluja ja saada näistä keskusteluista parempia. Olenaisista olisi löytää yhteisöille yhteinen päämäärä tai tarkoitus, johon ne voivat sitoutua, vaikka niiden jäsenillä olisi hyvin erilaiset taustat.

Talous on nostettu merkittävään rooliin etsittäessä selityksiä Brexitille ja Trumpin nousulle Yhdysvaltojen presidentiksi. Populismin yhtenä merkittävänä selittäjänä on pidetty globalisaation aiheuttamaa eliitin rikastumista samaan aikaan, kun suuren enemmistön palkkakehitys on pysähtynyt.

Tutkijat Pippa Norris ja Ronald Inglehart ovat todenneet, että tulotason ja sosiaaliluokan merkitys äänestyspäätöksissä on ollut laskussa jo 1960-luvulta lähtien. Sen sijaan uusiksi jakolinjoiksi ovat nousseet arvo-, kulttuuri- ja identiteettipoliittiset kysymykset.

Kehityksen katsotaan saaneen alkunsa 1960- ja 70-lukujen kulttuurisesta murroksesta, jolloin nuoret sukupolvet nostivat naisten ja vähemmistöjen oikeudet sekä ympäristöarvot poliittiselle agendalle. Sittemmin jälkimateriaalisten arvojen suosio on jatkanut kasvuaan ja niiden voi sanoa valtavirtaistuneen. Murros loi kuitenkin myös vastaliikkeen. Perinteisten arvojen kannattajat siirtyivät kannattamaan puolueita, jotka pyrkivät jarruttamaan muutosta. Euroopassa syntyi uusia populistipuolueita, jotka ovat muutamassa vuosikymmenessä keskimäärin kaksinkertaistaneet kannatuksensa. Yhdysvaltain kaksipuoluejärjestelmässä yhä useammat valkoiset työväenluokan edustajat vieraantuivat demokraattien arvoliberalista ja kosmopoliittisesta agendasta ja siirtyivät äänestämään republikaaneja, jotka edustavat heidän

konservatiivisia arvojaan. Ikä, koulutustausta, sukupuoli, kansallinen identiteetti ja uskonnollisuus näyttävät selittävän populismin kannatusta tulotasoa tai sosiaaliluokkaa vahvemmin. Monissa maissa erityisesti vanhempien ikäryhmien vähän koulutetut valkoiset miehet kokevat perinteisten arvojen tulleen marginalisoiduiksi. Nuoret ikäluokat pelkäävät kaikista ikäryhmistä vähiten maahanmuuton kielteisiä vaikutuksia.

USA:ssa suuren suosion saavuttanut teekutsuliike nähtiin alun perin reaktiona Obaman talouspolitiikalle. Haastattelututkimuksissa on kuitenkin selvinnyt, että liikkeen ydinmotiivina on ollut ennemminkin kulttuuri- ja arvokysymyksiin vaikuttaminen. Tämä näkyi myös Donald Trumpin nousussa presidentiksi: Trump ymmärsi, että kulttuuriset uhat liikuttavat republikaanien syviä rivejä paljon voimakkaammin kuin vapaakauppa tai veronalennukset. Jopa 65 prosenttia valkoisista amerikkalaisista ilmoitti Justin Gestin tutkimuksessa olevansa valmis ”äänestämään puoluetta, joka ajaisi maahanmuuton rajoittamista, lupaa työtä amerikkalaisille työntekijöille, varjelee kristillistä perintöä ja pysäyttää islamin aiheuttaman uhan”.

Kompleksisuutta ja luottamusta yhteiskunnissa tutkinut Charles Hecksher on puolestaan tehnyt eron vanhan ja uuden yhteisöllisyyden kesken. Vanhassa toimitaan perheen, naapureiden ja tuttujuuden kesken. Uusi yhteisöllisyys puolestaan tarkoittaa, että pyritään vuorovaikutukseen myös itselle vieraiden kesken, jolloin syntyy uudenlaisia yhteisöjä. Näistä uudenlaisista yhteisöistä Hecksher käyttää termiä rikkaat yhteisöt (rich communities), jolla hän viittaa siihen, että niissä hyvin erilaiset ihmiset pystyvät toimimaan yhdessä ja rikastamaan ja moninaistamaan yhteisöä. Tämä toteutuu Hecsherin mukaan silloin, kun joukko ihmisiä pystyy määrittelemään itselleen tarkoituksen, jota varten he pyrkivät ymmärtämään toisiaan. Tällainen tarkoitus voi olla esimerkiksi hyvä turvallinen elinympäristö tai puhdas luonto. Kun tavoite on sama, voiva hyvin erilaiset ihmiset pyrkiä tavoitteita kohti yhdessä. Hecsherin mukaan nyt on käsillä hetki, jolloin täytyy keksiä uusi toiminnan tapoja vanhojen toimimattomien tilalle; globalisaatio ja ihmisten liikkuvuus on luonut tilanteen, jossa ihmisten on löydettävä tapoja muodostaa ”rikkaita yhteisöjä”. Yritys palata aiempaan ja toisaalta pyrkimys uudenlaisiin yhteisöihin luovat tällä hetkellä valtavia jännitteitä länsimaissa.

Sukupolvien väliset arvoerot tulevat jatkossakin hämmentämään poliittista kenttää länsimaissa. Poliittisten puolueiden tulisikin pystyä käsittelemään näitä aiheita ohjelmissaan. Poliitiikan toimijoiden on kohdattava kysymykset siitä, miten identiteettiin liittyviä aiheita voidaan käsitellä yhteiskunnallisessa keskustelussa laadukkaammin, rakentavammin ja ihmisten huolet ja motiivit paremmin tunnistuen. Esimerkiksi deliberatiiviset menetelmät sekä sovittelu ovat työkaluja, joita voitaisiin ottaa esimerkiksi kuntatasolla käyttöön, jotta saataisiin aikaan nykyistä parempaa keskustelua vaikeista aiheista.

Ehdotus K

TEKNOLOGIA UHASTA DEMOKRATIAN PALVELIJAKSI

Tällä hetkellä teknologiaan liittyy demokratian näkökulmasta valtava määrä ratkaisemattomia kysymyksiä. Teknologiaosaajien ja päätöksentekijöiden olisi yhdessä ratkottava luovasti sellaisia ongelmia kuten vihapuhe, (ro)bottien tuottama häiritseväksi tarkoitettu verkkosisältö tai disinformaatio ja sillä vaikuttaminen. Algoritmien avaaminen, bottien tuottaman sisällön tunnistettavaksi tekeminen sekä käyttäjäprofiloinnin ymmärtäminen poliittisen vaikuttamisen välineenä ovat aiheita, joiden parissa olisi heti tehtävä perinpohjaista työtä. Sähköposti oli aikanaan spämmäyksen takia vaarassa tulla käyttökelvottomaksi, mutta teknologia-yhtiöt kykenivät ratkomaan tämän ongelman. Internetin osalta olisi kyettävä nykyisten ongelmien kanssa samanlaiseen ratkaisukykyyn.

Siirtyminen paperisista sanomalehdistä digitaalisiin formaatteihin on ollut tiedossa jo pitkään, mutta murroksen vaikutukset perinteisten medioiden ansaintalogiikalle ovat olleet ehkä odotettuakin rajumpia. Laadukkaistakaan sisällöistä ei haluta maksaa ja mainosten blokkaamisen yleistyminen kutistaa perinteisten medioiden tulovirtoja entisestään. Lisäksi kansalaisten luottamus perinteisiin medioihin horjuu. Esimerkiksi yhdysvaltalaisen luottamus massamediaan on ollut tasaisessa laskussa jo vuosia. Presidentinvaalien alla mitatut lukemat olivat mittaushistorian alhaisimmat.

Sosiaalinen media kasvattaa koko ajan käyttäjämääriään. Siitä on tullut jo alle 24-vuotiaiden pääuutiskanava Yhdysvalloissa. Pew-tutkimuslaitoksen mukaan jopa kuusi kymmenestä yhdysvaltalaisesta lukee uutisia somen kautta. Eri maiden ja ikäryhmien väliset erot ovat suuria, mutta on selvää, että sosiaalisesta mediasta on myös uutisvälityksessä tulossa aikamme valtamedia. Reuters-instituutin mukaan Facebook on uutislähteenä sosiaalisista medioista kaikkein suosituin, ja heti perässä tulevat YouTube ja Twitter. Näillä jättiläisillä on laajempia yleisöjä kuin millään aiemmin tuntemillamme medioilla. Siksi niillä on myös suuri valta muokata todellisuuskäsityksiä algoritmien avulla. Sosiaalisilla medioilla ei myöskään ole samoja kannustimia kuin perinteisillä medioilla pitää huolta sisältojensä totuudellisuudesta. Virheellisen tiedon levittäminen on helppoa ja osa internetin vapauden logiikkaa. Salaliittoteorioita, kaupunkitarinoita, legendoja ja myyttejä on ollut liikkeellä ennenkin, mutta ne ovat useimmiten jääneet pienen rajatun yleisön piiriin. Verkossa kaikenlainen disinformaatio voi taidokkaasti levitetynä saavuttaa hetkessä miljoonia silmäpareja ympäri maailmaa.

On kuitenkin vältettävä luomasta yksinkertaistavaa kahtiajakoja, jossa perinteiset mediat ovat jaloja totuuden puolustajia ja uudet mediat epäilyttäviä disinformaation levittäjiä. Todellisuus on paljon monimuotoisempi. Esimerkiksi Britanniassa euroskeptinen valtamedia on vuosikymmeniä levittänyt mitä vilsimpiä huhuja EU:sta. EU:n on muun muassa väitetty kieltävän paidatta työskentelyn, kaksikerroksiset bussit ja Skotlannin perinneruoka Haggisin.

Yhdysvaltain presidentinvaalien jälkeen Etelä-Kalifornian yliopiston informaatiotieteiden instituutin tutkijat analysoivat vaaliväittelyiden aikana julkaistujen Twitter-viestien alkuperää. Heidän havaintojensa mukaan kolmen televisioidun väittelyn aikana ulos tulleista tviiteistä jopa viidesosa oli bottien eli ihmisenä esiintyvien tietokoneohjelmien tekemiä. Siksi bottien vaikutuksesta kannattaa olla huolissaan. Ne voivat helposti kärjistä verkossa käytyjä keskusteluja ja lisätä verkkokuhinaa valheellisten väittämien ympärillä. Isolla bottiarmeijalla voi helposti hämmentää julkista keskustelua, saada ihmiset toimimaan jonkin asian puolesta tai jopa äänestämään jonkin ehdokkaan puolesta. World Economic Forum nosti jo vuonna 2013 verkossa leviävän disinformaation yhdeksi aikamme suurimmista yhteiskunnallisista uhkista.

Toistaiseksi keskustelu algoritmien ja tekoälyn yhteiskunnallisista vaikutuksista on vasta heräämässä päättäjien keskuudessa. Esimerkiksi Saksassa on vaadittu lisää läpinäkyvyyttä internet-alustojen algoritmeihin, jotta käyttäjät tietäisivät, millä perusteella he saavat verkon sisältöä silmiensä eteen. Yhdysvaltojen presidentinvaalien yhteydessä käytiin keskustelua valeuutisten roolista äänestystuloksissa. Lisäksi Facebook ja Google ovat luvanneet yrittää suitsia valeuutisten leviämistä.

Monet eivät usko pelkän itsevalvonnan riittävän ongelmien korjaamiseen. On esitetty että riippumattomien tutkijoiden tulisi päästä tutkimaan internet-alustojen algoritmeja ja dataa tekijänoikeuksista huolimatta, jotta tekoälyn yhteiskunnallisia vaikutuksia voitaisiin ymmärtää paremmin. Tarkkaa tietoa esimerkiksi valeuutisten leviämisestä presidentinvaalien alla Facebookissa on vain Facebookilla itsellään. Tilanne on samanlainen kuin, jos vain tupakkayhtiöllä olisi pääsy potilastietoihin.

Uusi kiinnostava asia on sosiaalisen median kautta tapahtuvan käyttäjäprofilointi. Psykologisen käyttäjäprofilointi perustuu siihen, miten ihminen sosiaalisessa mediassa käyttäytyy. Näin voidaan yksilöistä saada valtava määrä tietoa esimerkiksi personoitua poliittista vaikuttamista varten. USA:n presidentinvaalien jälkeen on spekuloitu tämän kaltaisen datan käyttämisen ja profiloinnin yhteyttä vaalituloksiin, mutta mitään varmaa näkemystä aiheesta ei toistaiseksi ole olemassa.

Viktor Mayer-Schönberger ja Kenneth Cukier esittävät kirjassaan *Big Data: A Revolution that Will Transform How We Live, Work and Think*, että algoritmien valvontaan luotaisiin kokonaan uusi ammattikunta, algoritmit. Yhteiskuntien muuttuminen kompleksisemmiksi tekniikan kehityksen myötä on ennenkin vaatinut valvonnan tehostamista. Samoin kuin aikanaan syntyi tarve valvoa yritysten toimintaa ulkoisten tilintarkastajien avulla, nyt tarvitaan ammattilaisia, jotka kykenevät arvioimaan big data -analyysijä ja

ennusteita puolueettomasti ja luotettavasti. Sosiaalisen median osalta algoritmikkojen päätehtävänä olisi suojella julkisen edun toteutumista. Oikeusasiamiesten tavoin ne voisivat myös käsitellä kuluttajilta tulleita valituksia. On yleisemminkin todennäköistä, etteivät internetin toimijat tule säästymään tiukemmalla sääntelyltä. Poliittiset päätöksentekijät ympäri maailman joutuvat jatkossa pohtimaan, kuinka uusiin viestintäkanaviin liittyviä ongelmia voidaan ratkoa rajoittamatta kuitenkaan ilmaisun vapautta. Tämä ei ole helppo tehtävä. Internetin jätit ovat voimakkaita lobbaajia ja pitävät tiukasti kiinni julkaisuvapaudestaan. Lisäksi sääntely voi helposti johtaa tahattomiin sivuvaikutuksiin. Vaarana on, että valtavirtasomen siistiminen johtaa valvomattomien vaihtoehtomedioiden tai salattujen verkkojen suosion kasvuun.

Tulevaisuudessa henkilökohtainen data on varmasti myös poliittinen kysymys. Mitä enemmän ihmisistä kertyy dataa, sitä enemmän on pohdittava, miten, kuka ja millä ehdoin sitä voidaan käyttää. My Data -liike herättää ihmisiä pohtimaan näitä kysymyksiä. Liikkeen mukaan ihmisillä tulisi olla pääsy ja keskeinen päätösvalta hänestä itsestään kerättyyn dataan. Yksityisyyden suojaan liittyviä ongelmia ratkaistaan vahvistamalla yksilöiden mahdollisuuksia hyödyntää itse omaa dataansa. Ihmisten pitäisi saada hallita, kuinka sitä kerätään, jalostetaan, hyödynnetään ja jaetaan edelleen. Ratkaiseva ero on siinä, kehitetäänkö tietojen keräämiseen ja hyödyntämiseen liittyvät mekanismit ja lainsäädäntö ihmisten vai organisaatioiden näkökulmasta.

Sääntelyn tehostaminen voi olla vaikeaa, mutta tekoälyn vaikutuksista ja eettisyydestä tarvitaan joka tapauksessa lisää tutkimusta. Myös päätöksentekijöiden on havahduttava aiheeseen. Ihmisillä on oikeus tietää, kuinka algoritmit vaikuttavat heidän käyttäytymiseensä tai tietämykseensä ympäröivästä todellisuudesta, kuka hyötyy systeemeistä, jotka seuraavat käyttäjien käyttäytymistä, ja mitkä ovat tavoitteet, joita näillä uusilla teknisillä keinoilla edistetään.

Ehdotus L

RADIKAALIT UUDISTUMISEN TAVAT KÄYTTÖÖN

Keskustelu demokratian tulevaisuudesta on täynnä kiinnostavia ja radikaaleja esimerkkejä siitä, miten järjestelmää voitaisiin uudistaa. Ei ole syytä väheksyä näitä keinoja vaan tarkastella niitä ennakkoluulottomasti. Jos pidämme kansanvaltaa arvona, voisiko osa edustuksellisuudesta toteutua arvalla valittavien edustajien kautta? Tai jos luotamme nykyään niin paljon itsemme kaltaisiin ihmisiin, miksi emme perustaisi vertaisparlamenttia? Vai tekisikö keinoäly sittenkin ihmistä parempia päätöksiä? Tällä hetkellä radikaalilta tuntuvat ideat voivat olla huomisen todellisuutta.

Tällä hetkellä politiikan, osallisuuden ja demokratian kehityssuuntia on vaikea ennakoida. Toiset puhuvat laajasta demokratiaan kohdistuvasta uhasta, joka johtuu ennen muuta populismin noususta ja internetin voimasta. Toiset puolestaan muistuttavat, että kehitys on aina aaltoliikettä ja meneillään olevassa demokratian turbulenssissa voi olla kyse normaalista kausivaihtelusta. Myös osallisuuden ja demokratian uudistumiseen tähtäävien ehdotusten listaaminen on epävarmaa puuhaa. Tämän päivän radikaalit ehdotukset voivat olla huomispäivän arkea – tai sitten yhtä utopistisia kuin ennenkin. Tästä epävarmuudesta huolimatta alla on lista radikaaleja ehdotuksia osallisuuden ja demokratian uudistamiseksi. Tämän päivän radikaaleissa ehdotuksissa voi piillä arvokkaiden ratkaisujen siemeniä. Siksi niitä kannattaa tarkastella ennakkoluulottomasti.

Arvalla valitut edustajat: Keskusteluissa demokratian tilasta on toistuvasti tuotu esiin kansalaisten ja päättävien eliittien erkaantuminen omiksi ryhmikseen. Pelkona on, että päätöksentekijät eivät enää ymmärrä arkisen elämän ongelmia ja tekevät päätöksiä liian kaukana ihmisten arjesta. Mikäli osa kansanedustajista tai kunnanvaltuutetuista valittaisiin arvalla, korjaantuisi vieraantumisen ongelma.

Vertaisedustajat: Vertaisuus on ollut kasvava trendi 2000-luvulla. Luottamusbarometreissä näkyy, että ihmiset luottavat yhä enemmän vertaisiinsa. ”Sellainen ihminen kuin itse olet” saa monissa luottamusmittauksissa paremmat lukemat kuin asiantuntija tai virkamies. Edustuksellisissa demokratioissa kansanedustuslaitosten rinnalle voisi rakentaa vertaisparlamentteja, joihin ihmiset valitsisivat selkeästi vertaisiaan, ei edustajia.

Edustuksellisuuden rajaaminen yhteen tai kahteen kauteen: Edustuksellisen demokratian haasteena on vaalikausien lyhyys. Tärkeä pitkän aikavälin päätös voi olla äänestäjälle lyhyellä aikavälillä harmittava. Mikäli edustajien käytössä oleva aika valitsijoidensa edustamiseen olisi rajattu, ei painetta uudelleen valinnasta olisi ja edustajat voisivat vapaammin tehdä myös pitkälle ulottuvia tarpeellisia päätöksiä.

Keinoäly mukaan hallituksen, eduskunnan ja kunnanvaltuustojen työskentelyyn: Useat yritykset ovat ottaneet keinoälyn mukaan johtoryhmätyöskentelyyn, ja keinoälyä hyödynnetään jo nyt vaikeassa ongelmanratkaisussa. Keinoälyn mukaan ottaminen päätöksentekoon voisi tuoda tunteenomaisen ja inhimillisen argumentoinnin rinnalle selkeämmin näkyväksi laskennallisen ja rationaalisen vaihtoehdon. Suomen hallituksessa esimerkiksi yhden ministerin valtaa voisi käyttää keinoäly. Eduskunnassa yksi valiokunta voisi koostua keinoäly(i)stä. Tämä valiokunta voisi antaa suosituksia vaikeissa ja kiistaa aiheuttavissa lainsäädäntökysymyksissä.

Päätöksentekijöille syrjäytymisenesto-ohjelma kansalaisten arjesta: Mikäli pelkona on, että päätöksentekijät etäännyvät liikaa kansalaisten arjesta, voitaisiin päättäjille räätälöidä kurssi, jonka kuluessa vierailtaisiin eri puolilla Suomea kansalaisten arjessa. Näin saataisiin päättäjät näkemään asiat myös arjen näkökulmista.

Kansalaiset päätöksentekijöiden kursseille: Suomessa on pitkä perinne erilaisista päätöksentekijöiden kursseista. Sitra järjestänyt talouspolitiikka-

koulutusta jo vuosikymmeniä. Maanpuolustuskurssit ovat oma instituuti-
onsa. Myös monet intressitahot kurssittavat päätöksentekijöitä ja tuovat heitä
tällä tavoin yhteen kansallisesti tärkeinä pitämiensä aiheiden äärelle. Satun-
naisotannalla vuosittain valittavat kansalaiset voisivat yhtä hyvin käydä
samat kurssit ja saisivat näin tuntumaa siihen, millaisten asioiden kanssa
pätöksentekijät painivat.

Aatteelliset intressiryhmät vaaleihin puolueiden sijaan: Koska osallis-
tuminen puolue toimintaan on ollut laskussa jo vuosikymmenien ajan, voisi
aatteellisten intressiryhmien nostaminen vaaleihin virkistää osallistumista ja
uudistaa poliittista näkymää. Tämän päivän puoluekartta syntyi teollistuvan
yhteiskunnan ihmisryhmistä. Tulevaisuudessa intressit voisivat olla poliit-
tista karttaa määrittävä tekijä.

Jatkuva mobiiliäänestäminen ja deliberaatio: Nykyinen mobiilitekno-
logia voisi antaa mahdollisuuden siihen, että kansalaiset ottaisivat jatkuvasti
kantaa erilaisiin kysymyksiin esimerkiksi neuvoa-antavasti. Jalostettuna
malli voisi toimia niin, että satunnaisotannalla jonkinlainen edustava otos
suomalaisia joutuisi esimerkiksi muutamaksi kuukaudeksi mobiiliraatiin,
joka voisi tiheästi äänestää erilaisista aiheista ja myös antaa painotuksia
erittäin tärkeästä vähän tärkeään. Kulloinkin vuorossa olevat ihmiset osallis-
tuisivat esimerkiksi 1–3 kertaa deliberatiiviseen työpajaan, jossa he voisivat
kasvokkain puntaroidapoliittisella agendalla olevia aiheita.

Robotit haltuun politiikassa: Internet on jo pullollaan bottivaikutta-
mista ennen muuta perinteisen poliittisen järjestelmän ulkopuolisten voi-
mien toimesta. Nykyisten puolueiden, kansalaisyhteiskunnan ja kansainvä-
listen instituutioiden pitäisi ymmärtää tämä, mikäli ne haluavat olla toimin-
takykyisiä tässä maailmassa. Tulevaisuudessa niiden pitäisi myös osata
käyttää botteja omien tavoitteidensa ajamiseen. Tunnistamattomat botit
pitäisi voida pystyä verifioimaan ja blokkamaan. Botteja koskevaa lainsää-
däntöä kannattaisi kiirehtiä, jotta pelikenttä olisi reilu kaikille osapuolille.

Mitä muuta? Kerro meille ideasi tämän muistion verkkoversiossa ole-
valla linkillä osoitteessa seuraavaerä.fi. Hyödynnämme saatua materiaalia
visiossa, jonka julkaisemme vuoden 2017 lopulla.

5. Uusien lupauksen aika

Tämän muistion kirjoittamisen hetkellä eletään mielenkiintoisia aikoja demokratian ja osallisuuden näkökulmasta. Kukaan ei varmuudella tiedä, miltä läntiset demokratiat, niiden instituutiot ja kansainväliset järjestöt näyttävät edes viiden vuoden kuluttua. Siksi ihmisten osallisuudesta on tavallista-kin haastavampaa maalata konkreettisia tulevaisuuskuvia. On mahdollista, että olemme digitalisaation, datan ja keinoälyn myötä kulkemassa kohti superdemokratiaa, jossa jokainen ihminen on helposti osallisena päätöksenteossa, ja näemme edustuksellisen ja suoran demokratian rinnalle syntyvän uusia vaikuttamisen välineitä. Yhtä lailla voimme olla matkalla kohti aikaa, jossa demokratiat taistelevat olemassaolostaan autoritaarisen hallinnan edessä. Toivottavaa toki olisi, että kommunikaatio, siihen liittyvä sensitiivisyys, kunnioitus, osallisuus ja yhdessä tekeminen olisivat tulevaisuuden demokratia-ajattelussa kivijalkoina.

Tässä muistiossa on käyty läpi niitä voimia, jotka tällä hetkellä muuttavat demokratian ja osallisuuden toimintakenttää länsimaisissa yhteiskunnissa. Tekstissä on pyritty nostamaan esille sellaisia ratkaisumalleja, jotka voisivat tarjota aineksia uuteen lupaukseen toimivasta demokratiasta sekä osallisuuden kokemuksesta.

Demokratioiden peruslupaukset ovat näihin päiviin asti liittyneet työhön, sosiaaliseen nousuun, taloudelliseen kasvuun, uskoon yhteiskuntien edistyksestä ja sekä vaaleilla valittavien edustajien kykyyn tehdä päätöksiä, jotka palvelevat heidän valitsijoitaan. Tulevaisuuden lupaukset puolestaan liittyvät siihen, että muuttuvien tuotantorakenteiden myötä politiikan avulla kyetään jakamaan vaurautta ja luomaan kokemusta reiluudesta. Luottamuksen ja sosiaalisen liiman on pidettävä myös internetin aikakaudella. Vähintään yhtä paljon kuin tarvitsemme digitaalista infrastruktuuria, tarvitsemme myös sosiaalista infraa: kykyä kohdata erilaisia ihmisiä, ymmärtää toistemme ajattelutapoja sekä rakentaa luottamusta vieraiden kesken.

Edustuksellisen demokratian ydintoimijoiden eli poliittisten puolueiden olisi uskallettava uudistaa toimintatapojaan niin, että ihmisillä olisi aidosti mahdollisuus edistää tärkeäksi kokemiaan asioita niiden kautta. Ihmisten tulisi jäsenyytensä kautta muokata puolueita, ei toisinpäin. Nopeasti muuttuvassa digitaalisessa maailmassa on kyettävä tekemään myös pitkäjänteistä strategista politiikkaa. Tässä erilaiset institutionaaliset järjestelyt voivat olla avuksi. Suomessa eduskunnan tulevaisuusvaliokunta, hallituksen tulevaisuusselonteko, strateginen hallitustyöskentely, Kansallinen ennakoitiverkosto sekä laadukas tulevaisuudentutkimus ja ennakointi ovat apuna. Näiden toimijoiden ja työkalujen käyttöä päätöksenteossa tulisi jatkuvasti ja kunnianhimoisesti kehittää. Institutionaaliseen päätöksentekoon tarvitaan myös uusi yhdessä oppimisen, luomisen ja ongelmanratkaisun kerros.

Globaalin hallinnan ja demokratian haasteisiin on tartuttava ennakkoluulottomasti, sillä ihminen on käymässä suureksi lajiksi pienelle planeetalle.

Kysymykset puhtaasta ilmasta, vedestä, ruuasta ja ennen kaikkea jokaisen ihmisen oikeudesta rauhaan koskettavat koko ihmiskuntaa riippumatta ihmisten poliittisesta tai uskonnollisesta suuntauksesta.

Tämän muistion alussa mainittiin Mika Mannermaan raportti Demokratia tulevaisuuden myllerryksessä. Tuossa jo kymmenen vuotta sitten julkaistussa raportissa pohditaan laajasti erilaisia demokratian kehitysmahdollisuuksia ja niihin liittyviä kysymyksiä. Raportissa Mannermaa visioi ennakkoluulottomasti erilaisia demokratian muotoja ja tunnistaa murroksen, jonka suurimpia ajureita ovat teknologian nopea kehitys ja globalisaatio. Näiden ilmiöiden ympärille kiteytyvät ne kysymykset ja haasteet, joihin demokratian on pystyttävä vastaamaan pysyäkseen elinvoimaisena. Mannermaa kirjoittaa:

Demokratia on ehkä parhaimmillaan silloin, kun yhteiskunnassa eletään yhden paradigman (tai viitekehikon) sisällä; sen sijaan suuret viitekehikon murrokset, kuten siirtyminen teollisesta aikakaudesta tietoyhteiskuntien aikaan, ovat ongelmallisempia. On helpompi laatia ikään kuin uusia versioita samasta mentaalimallista kuin vallankumouksellisesti muuttaa perusajattelutapojaan.

Kun eletään aidon murroksen aikaa, vaatii se Mannermaan mukaan kaikilta demokratian kannattajilta uudenlaista ajattelua. Mannermaa kuitenkin toteaa, että tärkeämpää kuin yrittää päättää, millainen on demokratian malli vuonna 2057, on pitää huolta parhaista mahdollisista edellytyksistä ihmisten itse suunnata demokratiaa haluamaansa suuntaan kansalaisyhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Silti visioilla on paikkansa. Tähän käsillä olevaan muistioon on koottu ratkaisuja, joiden avulla voitaisiin vahvistaa demokratian edellytyksiä ja ihmisten osallisuutta. Toivomme, että se kannustaa myös visiomaan ja ideoimaan aihetta huomattavasti tässä hahmotettua pidemmälle. Samalla on käytetty oikeutta ja velvollisuutta toivoa hyvää tulevaisuudelta.

Kirjoittajasta

ELINA KIISKI KATAJA on Sitran tulevaisuusasiantuntija. Hänen työtään on napata kiinni yhteiskunnassa jo nyt tapahtuvista tärkeistä kehityskuluista, joilla voi olla suuri merkitys tulevaisuudellemme, sekä etsiä tietoa näihin kehityskulkuihin liittyvistä tulevaisuuden mahdollisuuksista, uhkakuista ja ratkaisuksista. Elina on tulevaisuustyön lisäksi työskennellyt yhteiskunnallisen koulutuksen ja viestinnän parissa, ja kokemusta löytyy myös EU-tuntemuksesta ja kansainvälisestä yhteistyöstä.

YHTEYSTIEDOT:

+358 (294) 618 275

elina.kiiski-kataja@sitra.fi

Lähteet

Tietokirjallisuus ja tutkimus

Alhanen, Kai (2016). Dialogi Demokratiassa. Gaudeamus.

Brynjolfsson, Eric & McAfee, Andrew (2014). The Second Machine Age. WW Norton.

Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim. 2015). Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus oikeusministeriö. <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1468219625672.html>

Heckscher, Charles (2015). Trust in a Complex World: Enriching Community. Oxford University Press.

Jousilahti, Julia (2016). Individualisoitunut kollektiivinen toiminta ja arjen tekijyys epämuodollisen osallistumisen muotoina – tapaustutkimus Kallio –liikkeestä. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Mair, Peter (2013). Ruling the Void. The Hollowing of Western Democracy. Verso.

Mannermaa, Mika (2007). Demokratia tulevaisuuden myllerryksessä. Eduskunta, tulevaisuusvaliokunta. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_1+2007.pdf

Putnam, D. Robert (2015). Our Kids. The American Dream in Crisis. Simon & Schuster.

Rodrik, Dani (2011). The Globalization Paradox: Democracy and the Future of World Economy. W. W. Norton & Company.

Raportit

Council of Europe: Green Paper The Future of Democracy in Europe 2004. http://www.coe.int/t/dgap/democracy/activities/key-texts/02_Green_Paper/GreenPaper_bookmarked_en.asp#P1193_269049

Edelman: Trust Barometer 2017. <http://www.edelman.com/trust2017/>

Elinkeinoelämän valtuuskunta: Pelastakaa puolueet. http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2016/05/EVA_Pamfletti_Pelastakaa_puolueet.pdf

Freedom House: Freedom of the Press Index 2016. <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2016/finland>

Fund For Peace: Fragile State Index 2016. <http://fsi.fundforpeace.org/>

Kalevi Sorsan säätiö: Kenen demokratia? 2016. <http://sorsafoundation.fi/fi/kenen-demokratia/>

OECD: Government At A Glance 2015. http://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2015_gov_glance-2015-en

OECD: How Was Life? Global Well-being Since 1820. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/how-was-life/summary/english_7eeabae-en#.WKbbg_JPpD8#page1

SAK: Aikuiskoulutus on rikki – korjataan se 2016. <https://www.sak.fi/aineistot/julkaisut/kalvot/aikuiskoulutus-on-rikki--korjataan-se-2016-12-09>

Sitra & Demos Helsinki: Katse ylös kuopasta mahdollisuuksiin. Uuden ajan työ ja toimeentulo 2017.

Sitra: Megatrendit 2016. <http://www.sitra.fi/julkaisu/2016/megatrendit-2016>

Social Progress Imperative: Social Progress Index 2016. http://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2015_gov_glance-2015-en

Tilastokeskus: Aikuiskoulutus 2015. http://tilastokeskus.fi/til/oiop/2015/oiop_2015_2016-12-08_fi.pdf

Transparency International: Corruption Perceptions Index 2016.
https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

United Nations: The International Migration Report 2015.
<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/migreport.shtml>

United Nations: World Urbanisation Prospects 2014.
<http://esa.un.org/unpd/wup/Highlights/WUP2014-Highlights.pdf>

World Economic Forum: The Inclusive Growth and Development Report 2017.
<https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-growth-and-development-report-2017>

Verkkolähteet ja journalistiset artikkelit

Deliberatiivinen instituutti: Deliberatiiviset kansalaisfoorumit – kohti uusia avauksia Suomessa
seuraavaera.fi

Harvard Business Review: Understanding New Power.
<https://hbr.org/2014/12/understanding-new-power>

Helsingin Sanomat: Asuntopolitiikka ei estä alueiden eriytymistä.
<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-200002503394.html>

Internetix oppimateriaalit Otavan opisto: Kansalaisvalta
http://opinnot.internetix.fi/fi/muikku2materiaalit/lukio/et/et3/5._kansalaisvalta/5.2_kolme_erilaista_demokratian_mallia?C:D=hNgy.gW3s&m:selres=hNgy.gW3s

Nuorisotutkimusseura: Hyppää voltti! Nuoret ja palvelujärjestelmä hallituksen toimenpidesuunnitelmassa.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma12>

Points Data & Society: Why America Is Self-Segregating.
<https://points.datasociety.net/why-america-is-self-segregating-d881a39273ab#.rbzmi8kxc>

Sitra & Demos Helsinki Seuraava erä: Algoritmidemokratiaa
seuraavaera.fi

Sitra & Demos Helsinki Seuraava erä: Kohti pitkän aikavälin hallintoa
seuraavaera.fi

Sitra & Demos Helsinki Seuraava Erä: Mitä elefanttikäyrä oikeastaan kertoo?
<https://www.tulevaisuustalo.fi/artikkelit/populism-nousu-ei-selity-globalisaation-havajilla-mita-elefanttikayra-oikeasti-kertoo/>

Sitra & Demos Helsinki Seuraava erä: Populismien aika – kausivaihtelua vai pysyvämpi muutos?
seuraavaera.fi

SITRA

SITRA MUISTIO 21.3.2017

Sitran julkaisemat muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi tuotettuja sisältöjä.

ISBN 978-951-563-990-5 (PDF)
www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11-13
PL 160
00181 Helsinki
Puhelin 0294 619 991
🐦 @SitraFund